

Ett metodmaterial om
demokratiska samtal i skolan

PRATA POLITIK

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Foton: Adobe Stock, Unsplash: Redmind studio,
Patrick Perkins, Dylan Gillis

Januari 2022
Grafisk form: Långe Leve Kommunikation AB
Tryck: Tryckservice i Ängelholm AB
Kontaktuppgifter MUCF
Telefon: 010-160 10 00
E-post: info@mucf.se
Webbplats: mucf.se

Inledning

Politisk information finns överallt, även i skolan. Elever möter politiska budskap i sin vardag genom nyheter och i sociala medier.

För partier och andra föreningar är skolan en viktig kanal för att nå unga, eventuella nya medlemmar eller röster, framförallt när det är valår. Förutom att vara en plats där barn och unga tillgodogör sig kunskap så är skolan en mötesplats och den plats där unga människor befinner sig en stor del av sin tid. Kanske är det i skolan som en elev för första gången träffar en kommunpolitiker, en annan ung människa som valt att engagera sig politiskt eller lär sig om hur samhället fungerar och vilka rättigheter de har enligt barnkonventionen.

En skola som är öppen för omgivningen, och dit partier och andra organisationer är välkomna för att möta eleverna, kan vara en plats där nya tankar väcks som elever på olika sätt förvaltar livet ut. Det är också ett sätt att ta tillvara det engagemang som redan finns och utgå från de frågor som är viktiga för eleverna.

Att diskutera politik i skolan och att bjuda in politiska partier väcker också frågor. Hur kan skolan se till att partier är välkomna under samma förutsättningar? Hur kan du som lärare se till att frågor tas upp på ett allsidigt sätt? Vad innebär det att vara en skola där diskussioner tillåts samtidigt som skolan inte är värdeneutral?

Prata politik riktar sig främst till årskurs 7–9 och gymnasiet. Syftet är att göra det enklare för skolor att arbeta systematiskt och kvalitativt med samtal om politik i skolan. Det kan också ge stöd till lärare på skolor som bjuder in politiska partier.

Kanske har ni på er skola arbetat länge med politiska partier men vill få nya idéer? Kanske har du som lärare för första gången fått ansvar för att planera skolans partidebatt och letar efter metoder och tips på hur ni kan göra? Förhoppningsvis kan metodmaterialet ge stöd eller inspiration till att utveckla arbetet med politisk information och partiernas närvaro på skolan.

OM MATERIALET

Det är ni som arbetar på skolan – pedagoger och övrig personal – som är experter i er egen verksamhet och har kunskap om vilka arbetssätt som fungerar bäst för er. Därför ska *Prata politik* inte ses som ett facit för hur skolor på bästa sätt kan arbeta med politisk information på skolan.

De arbetsmetoder, exempel och diskussionsfrågor som presenteras kan användas på många olika sätt och processen är inte alltid en rak linje. Utgå från er verksamhet och använd materialet på ett sätt som passar er för att utveckla ert befintliga arbete.

Materialet är indelat i fem kapitel där vi först beskriver skolans demokratiuppdrag och därefter går in på vad som är bra att tänka på före, under och efter demokratiska och politiska samtal i skolan. Vi avslutar med att ta del av kloka råd och tankar kring olika tillvägagångssätt för demokratiska samtal i skolan.

KOLLEGIALT LÄRANDE

I metodmaterialet finns frågeställningar som ni kan diskutera i lärarkollegiet. Se gärna arbetet med politisk information i skolan som en möjlighet att jobba tillsammans i lärargruppen. Utveckla undervisningen genom att sätta av tid för att gemensamt utvärdera vad ni gör och diskutera de frågor och teman som lyfts i materialet. Metodmaterialet är tänkt att vara en resurs för alla lärare, inte bara samhällslärare. Det är ett material för att stimulera hela skolan att skapa utrymme för samtal om politik i skolan.

Det kollegiala lärandet är en viktig framgångsfaktor. Det innebär alltså att lärare samarbetar genom att systematiskt analysera och utvärdera både det egna och varandras arbete för att tillägna sig nya kunskaper. Ett kollegialt lärande kan utformas på många sätt men det Skolverket lyfter upp är att det bör vara långsiktigt och systematiskt samt baseras på forskning och lokala erfarenheter.

Era egna erfarenheter på skolan är en viktig källa till nya insikter. Så ta den möjlighet som finns att i lärarkollegiet, och bland övrig personal, skapa en miljö där alla känner sig trygga i att utvärdera, diskutera och framföra tankar på hur ni kan utveckla ert eget arbete.

LÄS MER

Läs mer om kollegialt lärande i *Forskning för klassrummet – vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken* (Skolverket 2013a).

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/forskning-for-skolan/2013/forskning-for-klassrummet?id=3095>

Innehållsförteckning

SKOLANS VÄRDEGRUND OCH DEMOKRATIUPPDRAG 7

Här presenteras bland annat skolans demokratiuppdrag och varför det är viktigt att prata politik i era verksamheter.

ATT TÄNKA PÅ FÖRE!.....21

Här får ni tips och idéer på vad ni behöver tänka på och hur ni kan förbereda er inför arbetet med politik och demokrati i skolan.

GENOMFÖR TILLSAMMANS!..... 43

Nu är det dags att genomföra aktiviteter. Här delar vi med oss av metoder, tips och diskussionsfrågor att fundera över med elever och i personalgruppen.

UTVÄRDERA OCH FÖLJ UPP! 72

Vad funkade bra och vad behöver ni utveckla? Här finns förslag på olika sätt att utvärdera era insatser.

GODA RÅD OCH TANKAR 85

I det avslutande kapitlet möter vi Sveriges elevkårer, Elevernas riksförbund och Emma Arneback som är docent i pedagogik. De delar med sig av goda råd och tankar kring demokratiska samtal och metoder i skolan.

SKOLANS VÄRDEGRUND OCH DEMOKRATI- UPPDRAG

Här presenteras skolans värdegrund, demokratiuppdrag, systematiskt kvalitetsarbete och varför det är viktigt att prata politik i era verksamheter. Kunskap om styrdokument och riktlinjer ger en trygghet i arbetet med att till exempel bjuda in politiska partier till skolan och är ett stöd i verksamhetens demokratiska uppdrag.

Skolan ska ge elever kunskap om demokrati och mänskliga rättigheter och verka i demokratiska arbetsformer där både elever och personal har inflytande över arbetet och miljön på skolan.

Skolan ska fostra demokratiska samhällsmedborgare, vilket sker när skolans aktiviteter och miljö genomsyras av de grundläggande demokratiska värderingarna och respekt för de mänskliga rättigheterna (www.skolverket.se).

Här presenteras de styrdokument och riktlinjer som är relevanta för samtal om politik i skolan. I diskussionerna om hur ni ska arbeta på er skola är det bra att ha en gemensam bild av de styrdokument och riktlinjer som finns på området.

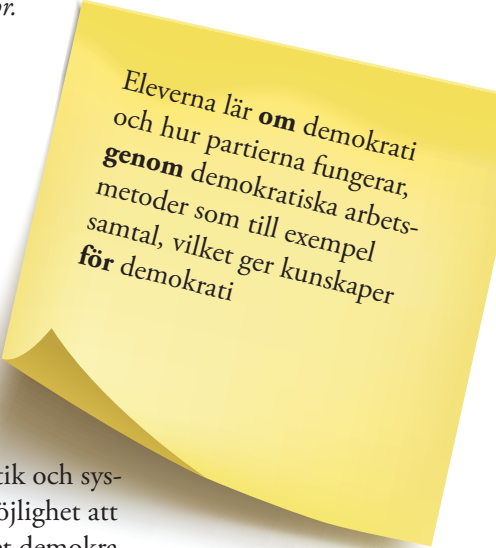
OM, GENOM OCH FÖR

Att i sitt arbete i skolan utgå från värdegrunden betyder att i möten med elever, kollegor och föräldrar ha ett förhållningssätt som bygger på de demokratiska värderingarna. Undervisning i demokrati handlar inte bara om att undervisa om vad demokrati är utan också om att visa vad det är i praktiken (www.skolverket.se).

Skolans demokratiuppdrag kan beskrivas med orden *om*, *genom* och *för*.

I arbetet med de politiska partierna i skolan och i det här materialet finns delar som rymms inom både *om*, *genom* och *för*. Genom att eleverna lär sig mer om partierna och träffar dem i verkligheten lär de sig om hur demokratin i samhället fungerar. Genom att ni inkluderar eleverna i planeringsarbetet och till exempel låter dem moderera debatten lär sig eleverna genom demokratiska arbetsformer. Och när ni går igenom och övar er i källkritik, analyserar hur partierna argumenterar och gör värderingsövningar, lär sig eleverna för demokrati, det vill säga för att kunna vara aktiva i samhället (Skolverket 2013b).

Att delta i Skolval till riksdag och EU är ett sätt att konkret prata politik och systematiskt arbeta med skolans demokratiuppdrag. Skolval ger elever möjlighet att förstå hur och varför det är viktigt att rösta, att diskutera frågor om det demokratiska systemet och deras egna möjligheter att påverka i sin omgivning.

Eleverna lär **om** demokrati och hur partierna fungerar, **genom** demokratiska arbetsmetoder som till exempel samtal, vilket ger kunskaper **för** demokrati

DISKUTERA!

Den medborgerliga kompetensen bygger på *värderingar*, *kunskap* och *förmågor*. Diskutera hur arbetet med politisk information och politiska partiers närvaro på er skola bidrar till eller skulle kunna bidra till att eleverna tillgodogör sig den medborgerliga kompetensen.

STYRDOKUMENT OCH RIKTLINJER

Den svenska skolan har ett uppdrag som innebär att den ska förmedla och förankra både kunskap och demokratiska värden. Arbetet med skolans värdegrund ska genomsyra hela verksamheten, organisationen, undervisningen samt övriga möten och aktiviteter (Skolverket 2013b).

Skolan ska förutom att förmedla ämneskunskap också förbereda eleverna inför ett framtida liv som aktiva samhällsmedborgare, men barn och unga har också rättigheter här och nu. Utbildningen ska enligt skollagen (SFS 2010:800):

- Främja allsidiga kontakter och social gemenskap och ge elever en god grund för aktivt deltagande i samhällslivet (skollagen 10 kap. 2 §).
- Förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna som det svenska samhället vilar på (skollagen 1 kap. 4 §).

”Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de grundläggande mänskliga rättigheterna som

- människolivets okränkbarhet
  - individens frihet och integritet
  - alla människors lika värde
  - jämställdhet
  - solidaritet mellan människor.”
- (skollagen 1 kap. 5 §)

Eleverna ska utveckla den kompetens de behöver för att utöva ett aktivt medborgarskap i ett demokratiskt samhälle. I praktiken består den medborgerliga kompetensen av:

1. De grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället enligt lagstiftningen vilar på, däribland tolerans, jämlikhet, solidaritet, respekt för mänskliga rättigheter och olikheter samt för vår gemensamma miljö.
2. Nödvändiga teoretiska kunskaper som behövs för att aktivt kunna delta i samhällslivet, däribland kunskap om politik, samhälle och hur demokratin fungerar.
3. Praktiska färdigheter och förmågor som behövs för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle, exempelvis läs- och skrivförmåga, grundläggande matematiska färdigheter, kommunikationsförmåga, informationssökningskompetens och kritiskt tänkande. Eleverna måste lära sig att bedöma och hantera det ständiga kunskaps- och informationsflödet i samhället, men också få praktisk erfarenhet av ansvarstagande, delaktighet och medinflytande samt träning i att arbeta i demokratiska former.”

(Skolinspektionen 2012)

ATT BJUDA IN PARTIER TILL SKOLAN, VAD GÄLLER?

Att bjuda in politiska partier till skolan är ett sätt att arbeta med demokratiuppdraget och omvärldskontakter.

2018 kom en bestämmelse i skollagens första kapitel, paragraf 5a, som tydliggör vad som gäller när en skola ska bjuda in politiska partier. I bestämmelsen fastslås att:

”rektorn beslutar om politiska partier ska bjudas in för att medverka i utbildningen. Om politiska partier bjuds in får antalet begränsas till samtliga de partier som är representerade i antingen riksdagen, vald församling i en eller flera kommuner eller i Europaparlamentet.”

UTGÅR FRÅN OBJEKTIVITETSPRINCIPEN

I bestämmelsen står att en skola som vill bjuda in politiska partier får begränsa antalet partier som bjuds in om urvalet av partier görs på objektiv grund. Bestämmelsen utgår från objektivitetsprincipen i 1 kap. 9 § regeringsformen, som skolan måste följa. En skola som bjuder in politiska partier måste göra det på ett sakligt och opartiskt sätt (skollagen, kap 1, paragraf 5a).

Det är viktigt att komma ihåg att urvalet av politiska partier inte får göras i syfte att utesluta ett visst parti på grund av partiets åsikter. Att göra det är i strid med objektivitetsprincipen.

Även fristående skolor måste följa objektivitetsprincipen och skollagen när de bjuder in politiska partier.

KAN SKOLAN BEGRÄNSA ANTALET POLITISKA PARTIER SOM BJUDS IN?

En skola kan med beaktande av objektivitetsprincipen begränsa antalet politiska partier som bjuds in. Skolan kan begränsa sin inbjudan till samtliga partier som är representerade antingen i riksdagen, kommunfullmäktige (inklusive landstings- eller regionfullmäktige) eller i Europaparlamentet. Skolan får också bjuda in politiska partier utifrån ett annat urval, om urvalet sker på en annan objektiv grund. Inbjudan kan till exempel begränsas till partier som har rätt till statligt eller kommunalt partistöd eller som har rätt till valsedlar på statens bekostnad.

VEM BESLUTAR OM SKOLAN SKA BJUDA IN POLITISKA PARTIER?

Det är rektorn som beslutar om skolan ska bjuda in politiska partier för att medverka i utbildningen och om antalet partier ska begränsas. Rektorn får delegera uppgiften till någon annan inom skolenheten.

Det är alltid skolan som bjuder in politiska partier för att medverka i utbildningen även om initiativet till ett besök kommer från ett eller flera partier. Partierna bjuds in som ett led i utbildningen och inte utifrån de politiska partiernas intresse av att få komma till skolan.

MÅSTE ÄVEN ANDRA POLITISKA PARTIER ÄN DE SOM HAR BJUDITS IN GES MÖJLIGHET ATT LÄMNA INFORMATION TILL ELEVERNA?

Nej, om rektorn har gjort ett urval av partier på objektiv grund så behöver inte andra partier ges den möjligheten.

Rektorn kan till exempel besluta att partierna får lämna information skriftligen, vid ett bokbord eller genom att medverka i utbildningen på annat sätt. Även i den här situationen måste rektorn vara saklig och opartisk.

MÅSTE SKOLAN BJUDA IN POLITISKA PARTIER?

Nej, skolan är inte en allmän plats och politiska partier har inte någon rätt att komma till skolor och sprida sitt budskap.

Skolverket (cirkulär 17:70, 2017) lyfter att skolan har en skyldighet att ge eleverna en bild av det politiska systemet i Sverige, vilka partier som finns och vad de står för. Att bjuda in partier till undervisningen och till skolan är en bra metod för att ge en mångfacetterad bild av hur demokratin och vårt politiska system fungerar.

Skolverkets mening är att skolan bör uppmuntra att politiska partier kommer till skolan och ta tillvara de möjligheter som samverkan med dessa kan medföra.

”Demokrati försvaras bäst genom öppen debatt och diskussion. När partier och förtroendevalda ges möjlighet att komma till skolan och elever själva kan se, höra och samtala med politiskt aktiva så kan elevernas intresse för samhällsfrågor och politik öka.”

Källa: SKR, Politiska partier i skolan – vad gäller?

(<https://webbutik.skr.se/sv/artiklar/politiska-partier-i-skolan-vad-galler-2.html>)

LÄSTIPS!

Mer information om vilka regler som gäller kring politisk information i skolan finns på Skolverkets webbplats: [skolverket.se \(https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/politisk-information-i-skolan\)](https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/politisk-information-i-skolan) och SKRs information "Politiska partier i skolan" (<https://skr.se/skr/skolakulturfrid/forskolagrundochgymnasieskola/vagledningsvarpavanligafragor/politiskapartier.207.html>).

SKOLAN ÄR INTE VÄRDENEUTRAL – VAD INNEBÄR DET?

Även om det ska vara högt i tak och att diskussioner ska kunna föras i skolan så får skolan aldrig vara värdeneutral och demokratiska värden får inte kränkas. Att skolan inte är värdeneutral innebär att den inte är neutral inför de värden som ska genomsyra skolan. Ingen får diskrimineras i skolan och främlingsfientlighet ska bemötas med kunskap och diskussion. Elever kan ha åsikter som är antidemokratiska eller synpunkter på olika människors rättigheter, men skolan är aldrig neutral när det gäller de grundläggande demokratiska värderingarna, utan står för och ska förmedla dessa. Det innebär att du som personal i skolan har ett ansvar att bemöta och ta avstånd från uttryck av värderingar och åsikter som går emot de grundläggande värderingarna. Det innebär också att alla på skolan har rätt att bemötas med respekt.

Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är tydliga exempel som står i strid med värdegrunden och där skolan och du som lärare har ett ansvar att reagera. Rektor och huvudman har ett ansvar att utreda och agera om en elev utsätts för kränkande behandling. Men också attityder som rasism och främlingsfientlighet strider mot värdegrunden.

När externa organisationer och partier bjuds in till skolan finns det en risk att åsikter som bryter mot skolans värdegrund yttras eller att material som innehåller sådana budskap tas med in i skolmiljön. Men rasistiska, antidemokratiska eller kränkande budskap kan också nå elever genom sociala medier eller i form av symboler. Det är viktigt att låta värdegrundsarbetet genomsyra hela verksamheten på skolan. Då står ni bättre rustade om det skulle vara så att det i samband med politiska partiers besök på skolan förekommer nedsättande kommentarer kopplat till kön, klass, etnicitet, funktionsförmåga, könsidentitet eller sexuell läggning.

Det kan finnas yttringar som går över gränsen och blir brottsliga i form av hot, förtal eller hets mot folkgrupp. Det kan finnas i material som sprids på skolan eller framförs av elever eller personer som bjudits in till skolan. För att kunna gripa in när åsikter som står mot värdegrunden yttras eller när elever kränks, av varandra eller av inbjudna föreläsare eller debattörer, krävs också att alla lärare och all personal känner sig trygga i att veta var gränsen går.

Ta gärna hjälp av Skolverkets information om värdegrundsarbete. Mer info finns på deras webb: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/arbete-med-forskolans-och-skolans-vardegrund>

UR LÄROPLANEN

"Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser."

(Skolverket 2016)

TIPS!

Frågor som väcker starka känslor kommer då och då upp i skolan. Ibland kan de skapa spänningar i klassrummet och det behöver lärare hantera. Elever behöver få möjligheter att diskutera även kontroversiella frågor. Tillsammans kan lärare utveckla sitt arbete att leda också dessa samtal. Det är en viktig del i skolans demokratiska uppdrag.

MUCF har tagit fram manualen Prata demokrati för skolledare (<https://www.mucf.se/publikationer/prata-demokrati-en-manual-skolledare>). Det finns även ett stöd för rektorer att leda skolans arbete med dessa frågor på skolverkets webbplats (<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/kontroversiella-fragor>)

ARBETA LÅNGSIKTIGT

Att arbeta med politisk information och partiets närvaro i skolan är inte avgränsat till de år det är allmänna val. Det är viktigt att skolans arbete med dessa frågor är långsiktigt och systematiskt. Ett systematiskt kvalitetsarbete är en fortlöpande process där personalen på skolan tillsammans diskuterar verksamheten utifrån fyra frågor som synliggör vad som fungerar och vad som behöver utvecklas:

- Var är vi?
- Vart ska vi?
- Hur gör vi?
- Hur blev det?

Processen knyts samman när den sista frågan blir ett sätt att inleda ny beskrivning av ert nuläge (Var är vi?) som kan ligga till grund för fortsatt kvalitetsarbete.

Perspektiven som ett systematiskt kvalitetsarbete ger kan mycket väl användas som ett verktyg när ni planerar arbetet. Det kan till exempel vara ett sätt att skapa en överblick över var er skola befinner sig nu och vad ni behöver utveckla i ert befintliga arbete för att få till ett mer systematiskt sätt att arbeta med politisk information och partiets närvaro i skolorna. Att återkommande diskutera frågeställningarna i det systematiska kvalitetsarbetet är något som kan vara användbart för att utveckla skolans rutiner och arbetssätt (Skolverket 2015).

VAR ÄR VI?

En bra utgångspunkt för kvalitetsarbetet är att *tillsammans med personal och elever* samla tidigare erfarenheter av att arbeta med politik i skolan. Kanske har ni gjort kartläggningar och utvärderingar av olika slag som kan ligga till grund för diskussionerna om var ni är nu.

- Hur långt nådde ni med de målsättningar som ni hade förra gången?
- Vad har ni gjort som har lett till att ni uppfyllt de mål ni har?
- Framgår orsakerna tydligt av den dokumentation ni har eller behöver ytterligare uppföljning eller utvärdering genomföras?

Skolan kan även behöva ta upp frågor om demokratiuppdrag och värdegrundsarbete. Här underlättar det att eftersträva en gemensam syn på hur kunskap och värden hänger ihop. Vilka värden det handlar om och hur de konkret gestaltas i och utanför undervisningen. Undersök vilken kunskap som i nuläget finns kring frågorna:

- Vet ni vad som gäller och hur ni bäst ska jobba med det?
- Vilka har denna kunskap?
- Behöver ni fylla på med mer kunskap?
- Vem eller vilka fattar beslut?
- I vilka frågor finns utrymme för eleverna att utöva inflytande?

VART SKA VI?

För att kunna avgöra vad ni vill utveckla behöver ni göra en analys av det tidigare arbetet och vad det ledde till. Analysens uppgift är att på ett trovärdigt sätt bedöma kvaliteten i förhållande till de nationella målen och att hitta faktorer som har påverkat måluppfyllelsen.

Därefter kan personal och elever tillsammans formulera mål för det planerade arbetet med politik i skolan. Målen bör vara kopplade till styrdokumentet och uppdragen för skolan.

- Vilka lärandemål och delar i centralt innehåll stämmer och passar in?
- Finns andra målsättningar som ligger utanför själva undervisningen?

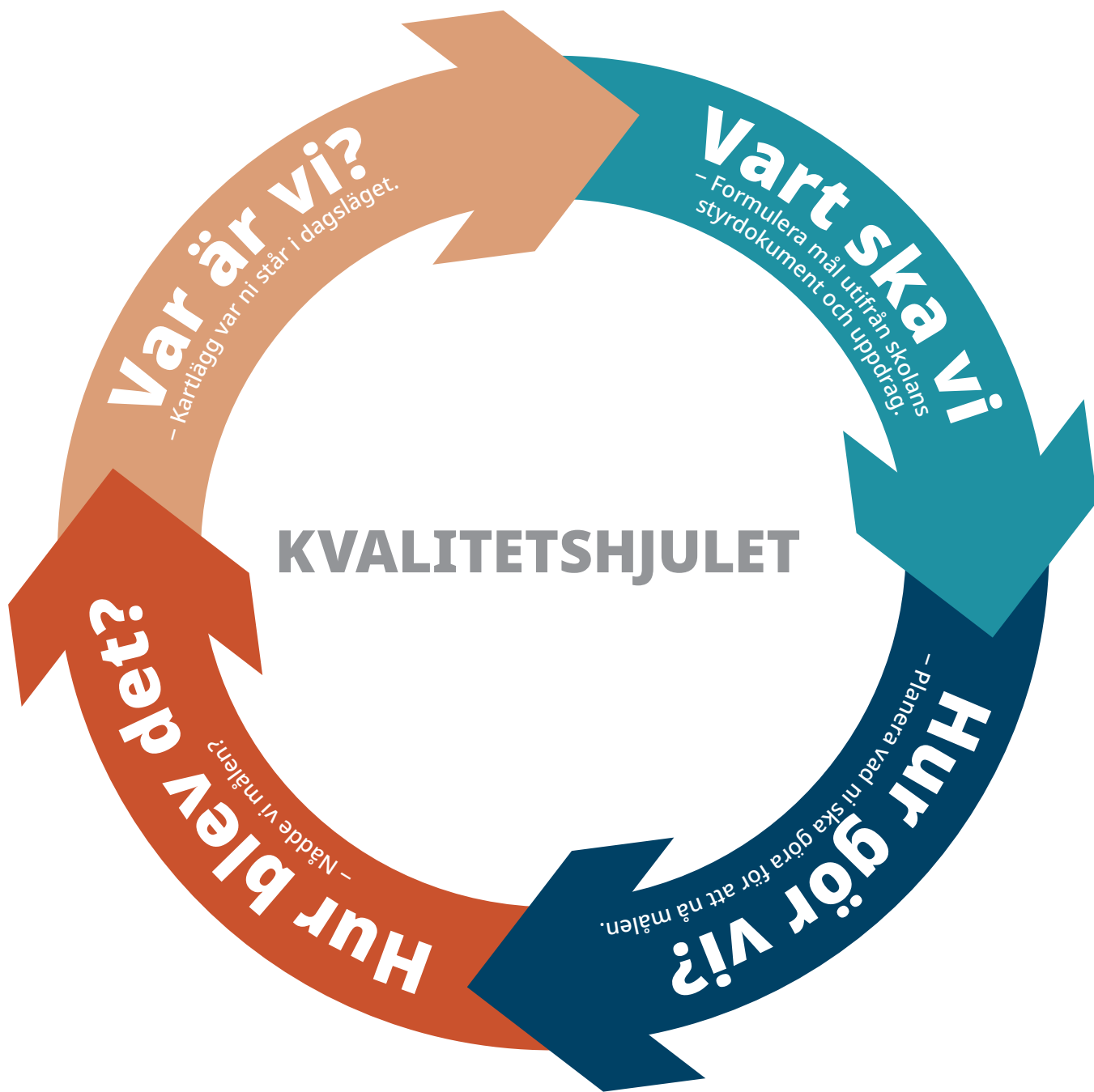
Utgångspunkt för målen kan vara den analys som gjorts och en gemensam förståelse av var skolan står i dessa frågor i dagsläget.

För att målen lättare ska kunna följas upp behöver de formuleras i en handlingsplan eller i något annat dokument.

TÄNK PÅ!

Bra mål är konkreta och möjliga att utvärdera. De är också rimligt många och möjliga att nå. Ofta är det bättre med ett fåtal konkreta mål än för många otydliga.

Baserad på Skolverkets modell. Mer information finns på Skolverkets webb

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/huvudmannens-systematiska-kvalitetsarbete>

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/systematiskt-kvalitetsarbete-i-skola-och-forskola>

HUR GÖR VI?

Utifrån de mål som satts upp kan personal och elever planera vad som ska göras för att nå målen.

- Vilka ämnen och lärare är inblandade och på vilket sätt?
- Vilka roller och vilket ansvar har respektive person och grupp (rektor, övrig personal, elever, elevkår och elevråd)?

I Prata politik finns gott om metoder och tips som kan användas. Vilka metoder väljer ni och varför? Har ni erfarenhet av metoderna eller kunskap att använda dem?

HUR BLEV DET?

Uppföljning och utvärdering är en central del i kvalitetsarbetet. Efter en aktivitet där politik i skolan har varit ett bärande inslag är det bra att utvärdera om och hur väl ni nått de mål som sattes upp. Enkäter och olika former av diskussioner kan vara verktyg för att ta reda på hur det blev. Resultat i skolval och erfarenheter av genomförda besök av politiska partier kan vara saker som man diskuterar tillsammans. Lärare och elever tar upp upplevelser och erfarenheter av processer och arbetet utifrån vad som var målsättningen. Dokumentation av detta sista steg är sedan en bra grund för ett nytt nuläge.

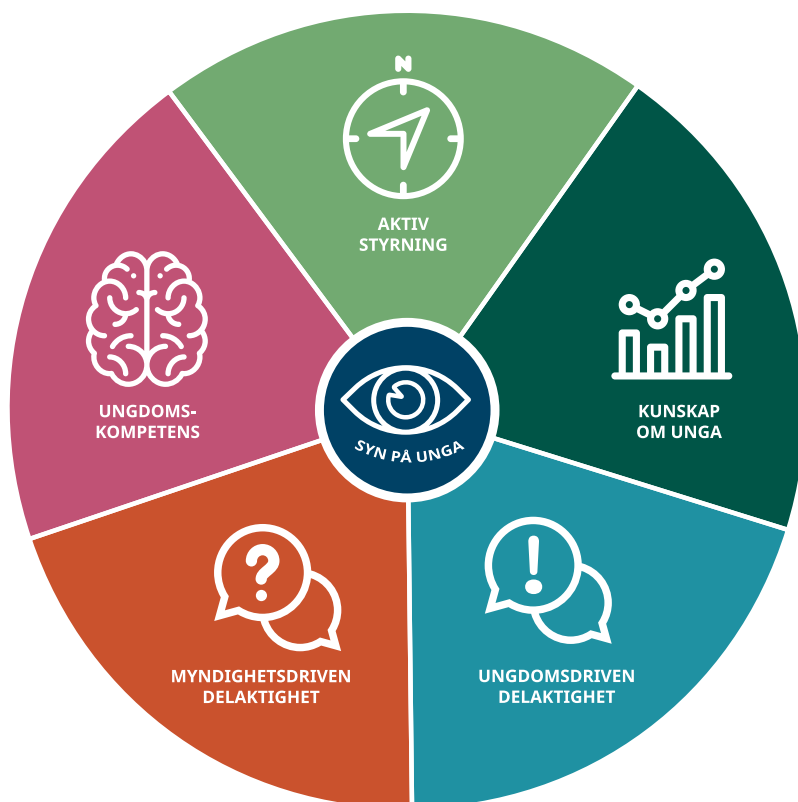
- Satte ni upp bra mål utifrån hur ni uppfattade ert nuläge?
- Valde ni rätt metoder för att nå dessa mål?
- Vilka framgångsfaktorer och utvecklingsområden kan ni identifiera?
- Hur upplever eleverna att det gått i de olika delarna av processen (före, under och efter)?
- Vilka förändringar ser ni och vad hade ni förväntat er utifrån ert utgångsläge?

SVERIGES UNGDOMSPOLITISKA MÅL OCH RÄTTIGHETSBASERAT UNGDOMSPERSPEKTIV

Sveriges ungdomspolitiska mål är att alla unga mellan 13 och 25 år ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Målet är styrande för myndigheter och rådande för regioner och kommuner.

Många upplever att det kan vara svårt att omsätta de ungdomspolitiska målen i praktiken. Därför har sakkunniga inom ungdomspolitik och barnrättsexperter i samråd med politiker och tjänstepersoner från myndigheter, regioner och kommuner tagit fram det rättighetsbaserade ungdomsperspektivet.

Det består av sex komponenter som visar vad som behöver finnas på plats för att lyckas. Helt enkelt en modell som hjälper oss att gå från ord till handling.

Syn på unga

Att se varje ung person som en individ med egna åsikter, möjligheter och förutsättningar.

Ungdomskompetens

Att det finns grundläggande kunskap om ungas levnadsvillkor, barnkonventionen och den nationella ungdomspolitiken i hela organisationen.

Kunskap om unga

Att beslut om unga ska bygga på kunskap om unga och på ungas rättigheter.

Ungdomsdriven delaktighet

Att det finns strukturer och förutsättningar för unga att komma med förslag, ställa frågor, få hjälp eller lämna in klagomål.

Myndighetsdriven delaktighet

Att organisationen i frågor som påverkar tar initiativ till att göra unga delaktiga.

Aktiv styrning

Att det finns rutiner för att driva, stötta och följa upp arbetet samt för att tillsätta ekonomiska och personella resurser.

Målet med det rättighetsbaserade ungdomsperspektivet är att tydliggöra vad som behövs för att göra barn och unga delaktiga på riktigt. Vilka frågor behöver vi ställa oss för att beakta barns rättigheter, ungas perspektiv och få kunskap om ungas levnadsvillkor inför beslut och processer som påverkar ungas liv.

Modellen går utmärkt att använda i utveckling av skolans verksamhet och demokratiarbete, som ett verktyg för såväl skolläring och lärare, som tjänstemän inom utbildningsförvaltningar. För mer information, se: <https://www.mucf.se/uppdrag/rattighetsbaserat-ungdomsperspektiv>

BARNKONVENTIONEN

Den 1 januari 2020 blev FN:s konvention om barnets rättigheter svensk lag – den viktigaste reformen för barn i Sverige på 30 år.

VARFÖR ÄR BARNKONVENTIONEN SÅ VIKTIG?

Att arbeta med barn innebär att arbeta med barns rättigheter! Det gäller alla som möter och arbetar med barn, till exempel inom skolan.

BARNKONVENTIONEN ÄR SVENSK LAG

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 och vi har haft förpliktelser att följa konventionen sedan dess. Från och med januari 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter även svensk lag, vilket ytterligare stärker barnets rättigheter. FN har valt ut fyra artiklar som fungerar som grundprinciper. Tillsammans formar de en attityd till barn som kan beskrivas som konventionens barnsyn.

- Artikel 2: Icke diskriminering
- Artikel 3: Barnets bästa i främsta rummet
- Artikel 6: Rätten till liv, överlevnad och utveckling
- Artikel 12: Rätten till delaktighet och inflytande

Alla barn och unga ska kunna växa med barnkonventionen och få möjlighet att lära sig om sina rättigheter i skolan, i samhället, i hemmet, och bland vuxna och andra barn och unga.

Eftersom barn inte har rösträtt är det ännu viktigare att de ska få möjlighet att använda sina demokratiska rättigheter och medborgerliga friheter. Det betyder att vuxna behöver ge information, stöd och skapa förutsättningar för barnets engagemang.

Barnombudsmannen har tagit fram information om barnkonventionen för bland annat skolan. Här finns kunskap, stöd i att genomföra och juridisk vägledning: <https://www.barnombudsmannen.se/stod-och-verktyg/>

Före

ATT TÄNKA PÅ FÖRE!

Detta kapitel fokuserar på hur ni gemensamt kan förbereda er, diskutera varför och hur ni vill jobba med politiska partiers närvaro i skolan samt vilka metoder ni vill använda er av för att samtala om demokrati och politik. Om ledning, lärare, elever och övrig personal vet varför – och varit med om att utforma på vilket sätt – politiska partier är välkomna till skolan så är förutsättningarna för ett lyckat deltagande bättre.

Att eleverna ges inflytande över sin lärmiljö är också något som betonas i skolans styrdokument *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (Skolverket 2016). Med fördel görs det förberedande arbetet gemensamt av skolläda, lärare och elever. I det här kapitlet tar vi även upp hur demokratiska samtal kan användas.

Det finns många sätt att arbeta med skolans demokratiska uppdrag. Ett vanligt sätt är att låta de politiska partierna och andra organisationer komma till skolan och möta eleverna. Det finns givetvis många sätt att göra det på och det är du som lärare eller skolläda som bäst känner till just era förutsättningar.

ELEVINFLYTANDE OCH ETT DEMOKRATISKT ARBETSSÄTT

Det demokratiska uppdraget handlar om att skolan ska verka genom demokratiska metoder. Eleverna ska inte bara ha möjlighet till inflytande i skolan och över undervisningen, de har rätt till det. Inflytandet kan ges både i vardagen och som ett strukturellt inflytande genom till exempel elevråd och klassråd. Det kan även handla om vilka regler som ska gälla när eleverna ska delas in i grupper (Skolverket 2013b). I *Prata politik!* föreslår vi därför olika sätt att ge eleverna inflytande i arbetet med politisk information på skolan.

HUR ARBETAR VI?

Ett gemensamt och konsekvent förhållningssätt innebär att skolan har en helhets- syn kring elevernas kunskapsutveckling, ett främjande och förebyggande värde- grundsarbeta och det demokratiska medborgarfostrande uppdraget. En gemensam hållning innebär inte att alla ska göra och tycka likadant, men att demokratiuppdrag- et och värdegrundsarbetet diskuteras i hela personalgruppen och att det följs upp.

En förutsättning för att skolan ska ha ett gemensamt och konsekvent förhållnings- sätt till demokratiuppdraget och värdegrundsarbetet är att ni för samtal om hur just ni vill arbeta i er verksamhet (Skolinspektionen 2012).

Här presenterar vi några förslag på underlag och diskussionsfrågor som ni kan använda för sådana samtal och tips för er som vill bjuda in partierna till skolan.

TÄNK PÅ!

Informera elever och skolpersonal om att partierna kommer och för- vissa er om att de känner till regelverket som styr partiernas närvaro i skolan samt skolans uppdrag och ordningsregler. Tänk på att det kan vara så att den information eller de åsikter som kommer att spridas på skolan kanske inte delas av alla elever. Då känns det bättre att ha fått information om när, hur och varför skolan valt att öppna sina dörrar för partierna.

”Eleverna ska inte bara ha möjlighet till inflytande i skolan och över undervisningen, de har rätt till det”

DISKUTERA!

Hur kan ni på er skola skapa en helhetssyn kring arbetet med demokratiuppdraget på skolan innan ni bjuder in de politiska partierna? Fundera på hur ni arbetar nu och hur ni vill arbeta för att värdegrundsarbetet och demokratiarbetet ska genomsyra hela undervisningen.

Frågor

- Diskutera tillsammans de värden som uttrycks i värdegrunden och vad var och en lägger i dessa begrepp. Vilka konsekvenser får det för utbildningen?
- Hur tolkar vi vårt demokratiska uppdrag på skolan?
- Hur förverkligar vi det demokratiska uppdraget i undervisningen?
- På vilket sätt bidrar vår undervisning till att göra eleverna till aktiva samhällsmedborgare? Vilka arbetssätt kan vi förstärka? Vad kan vi börja eller sluta göra?
- Vilka värderingar genomsyrar arbetet på skolan?
- Hur påverkar värderingarna undervisningen och övriga aktiviteter och verksamhet på skolan?
- Har vi ett samtalsklimat, inom kollegiet och i klassrummet, där olika åsikter tillåts komma upp?
- Hur kan vi utbyta erfarenheter och lära av varandra för att utveckla arbetet med demokratiuppdraget?
- Hur ger vi elever både kunskap och färdigheter idag?
- Hur ger vi elever inflytande i arbetet med demokratiuppdraget idag och hur kan vi utveckla det?
- Hur kan politiska partier bidra till vårt arbete med det demokratiska uppdraget?
- (Hur) ska vi delta i skolval under riksdags- och EU-val?

Checklista för handlingsplan

ÖVERGRIPANDE FÖRBEREDELSE

- VARFÖR?**
Varför ska de politiska partierna välkomnas till skolan? Formulera varför ni tycker det är viktigt att skolans ställningstagande är förankrat i regelverket som säger att alla politiska partier ska behandlas lika.
- UPPDRAG OCH VÄRDEGRUND**
Hur överensstämmer det med skolans demokratiska uppdrag och värdegrundsarbete?
- ANSVAR**
Vem på skolan ansvarar för och gör vad i samarbetet med partierna och deras närvaro på skolan?
- BESLUT**
Hur ska beslut tas om vilka partier som ska bjudas in? Tänk på att alla partier ska behandlas lika.
- INBJUDAN**
Hur ska inbjudan av partierna ske? Genom utskick, webbplats, telefon?
- DOKUMENTATION**
Vem är ansvarig att bjuda in och ta emot anmälningar från partierna och hur ska de dokumenteras? Tänk på att dokumentationen kan vara viktig om det efteråt skulle uppstå en diskussion om vilka partier som bjöds in.
- STÖD OCH RESURSER**
Behöver lärare eller annan skolpersonal fortbildning eller andra resurser för att bättre kunna arbeta med politisk information i skolan och med aktiviteter där partierna deltar?
- INKLUDERA ELEVERNA**
Hur ska eleverna involveras och ges inflytande i arbetet och aktiviteterna där partierna är med? Genom elevråd och elevkår eller genom klassråden?

FÖRBEREDELSE

Hur ska eleverna i klasserna förberedas inför de politiska partiernas besök på skolan.

 VARJE ÅR ELLER BARA VALÅR?

Är det här ett kontinuerligt arbete eller ska ni göra särskilda satsningar när det är valår exempelvis genom att delta i skolval?

KOMMUNIKATION **DOKUMENTATION**

Hur ska skolans arbete med de politiska partierna dokumenteras? Utse ansvarig/a för dokumentation.

 KOMMUNICERA ARBETET

Hur ska ert arbetssätt med politisk information i skolan kommuniceras till lärare, övrig personal, elever och föräldrar?

 REGLER

Hur ska partier och andra organisationer informeras om vad som gäller på vår skola?

 ANSVAR

Vem eller vilka ska vara ansvariga för kontakten med de politiska partierna?

 AKTIV INFORMATION

Ska informationen läggas ut på skolans webbplats?
Ska aktiv kontakt tas med partierna?

 INFORMERA SKOLAN

Hur ska elever och personal informeras om beslutet att bjuda in och välkomna de politiska partierna?

 NÄR SKA INFORMATION UT?

Hur och när ska eleverna informeras om att ett eller flera partier kommer till skolan?

 MEDIER

Ska medierna bjudas in vid särskilda aktiviteter?

BOKBORD

- UTSTÄLLNINGSYTA**
Finns det utrymme för bokbord och partiernas representanter att ta emot eleverna på?
- INFORMATIONSPLOTS**
Plats där de kan hänga upp affischer och dela ut flygblad.
- ANTAL DELTAGARE**
Hur många får komma från varje parti?
- NÄRVARO AV PERSONAL**
Hur ska lärares eller annan skolpersonals närvaro se ut vid bokborden?
- INFORMERA ELEVER**
Hur ska ni förbereda eleverna inför att bokbord arrangeras på skolan?

DEBATTER OCH SEMINARIER

- STRATEGI**
När sker de? Datum tid och plats. Återkommande varje år för alla elever? Inom särskilda ämnen?
- UPPLÄGG OCH SYFTE**
Vad är syftet med debatten eller samtalet och hur ska upplägget se ut?
- ANSVAR**
Vem ansvarar för att planera? Lärare och/eller elevrepresentanter.
- MODERATOR**
Vem modererar debatten eller samtalet? Lärare, elever eller någon utifrån?
- INFORMERA OCH FÖLJA UPP**
Hur ska ni förbereda och följa upp bland eleverna?

UTVÄRDERING

UTVÄRDERING

Hur ska arbetet med politisk opinionsbildning på skolan utvärderas? På vilket sätt och med vilket syfte ska ni utvärdera, både inom personalgruppen och tillsammans med eleverna?

FORUM FÖR REFLEKTIONER

Hur tar ni tillvara elevernas synpunkter på partiernas närvaro och vilka forum finns det för diskussion?

INFORMATIONSKANALER

Hur kan ni använda intranät, klassråd, stormöten, anslagstavlor, elevråd/elevkår och andra elevföreningar i utvärderingen?

ATT BJUDA IN POLITISKA PARTIER

I kapitlet *Skolans värdegrund och demokratiuppdrag* beskrivs de regler som styr på vilket sätt skolor kan bjuda in eller tillåta partier att komma till skolan. Även om kommunfullmäktige eller styrelsen för skolan tagit fram riktlinjer för skolors hantering av politiska partiers närvaro i skolan så är det rektorn som måste fatta ett eget beslut utifrån de bestämmelser som finns.

Skolan kan ha ett intresse och behov av att bjuda in partier inom ramen för undervisningen. Men det finns också ett starkt intresse hos politiska partier att själva söka sig till skolan för att värva nya medlemmar, värva röster inför ett val eller nå ut med sina politiska budskap. I det första fallet, när skolan inom ramen för undervisningen bjuder in politiska partier, behövs tydliga former för detta så att ni bjuder in i enlighet med de bestämmelser som gäller. I det andra fallet kan det vara ett politiskt ungdomsförbund som ringer och frågar om de får komma till skolan nästa vecka och ha ett bokbord. Då gäller det att ni behandlar alla partier enligt de riktlinjer som finns (www.skolverket.se)

TÄNK PÅ!

Skolan är ingen allmän plats och rektorn bär det yttersta ansvaret för arbetsmiljön och att skolan är trygg och säker. Det är alltid skolan som bjuder in politiska partier för att medverka i utbildningen även om initiativet till ett besök kommer från ett eller flera partier. Partier bjuds in som ett led i utbildningen och inte utifrån politiska partiers intresse av att få komma till skolan.

OM DET GÅR FEL

Om skolan befärad att det kan bli ordningsproblem kan det vara bra att informera polisen om att politiska partier kommer till skolan och att ni har fått indikationer på att det kan bli bråk på eller utanför skolan. Då kan ni tillsammans med polisen göra en riskbedömning och utifrån den bestämma vilka förberedelser som kan vara nödvändiga. Tänk också på att kontakta polisen om något brottsligt inträffar.

I de fall det uppstår oroligheter eller bråk behöver ni känna till vilka befogenheter rektor och lärare har att ingripa. En skolledning har både rätt och skyldighet att ingripa mot åsiktsyttringar som medför att ordningen inte kan upprätthållas i skolan eller om själva åsiktsyttringen är brottslig eller innebär kränkningar eller trakasserier. Skolan har däremot inte rätt att förbjuda åsiktsyttringar enbart på grund av att åsikterna står i strid med de grundläggande demokratiska värderingarna, i dessa fall är skolans handlingsfrihet begränsad till undervisande och uppfostrande metoder.

Den som uttalar sig kränkande om andra riskerar att göra sig skyldig till förtal eller förolämpning. Den som i uttalande eller annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en grupp av personer med anspelning på hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung eller trosbekännelse, gör sig skyldig till hets mot folkgrupp. I sådana fall kan det alltså handla om misstänkta brott. Det saknas bestämmelser som reglerar hur skolans personal ska agera vid misstänkta brottsliga gärningar och det får bli en bedömningsfråga från fall till fall om en polisanmälan ska göras eller inte. Ta gärna kontakt med kommunens jurist eller polisen för hjälp med bedömningen av om en anmälan ska göras eller inte (www.skolverket.se). I situationer där elever kan känna sig kränkta är även skolans likabehandlingsplan ett stöd. Är rutinerna tillräckligt tydliga för vad ni gör på skolan om en elev blivit trakasserad eller känner sig kränkt?

NÄR DET GÅR RÄTT

Sprid gärna när ni har genomfört uppskattade aktiviteter för att främja demokratiska och politiska samtal, såväl på er egen skola som i er kommun. Att ta del av positiva erfarenheter stärker er alla i ert fortsatta arbete! Det är också stärkande att ta del av eventuella motgångar som ni hittat lösningar på.

TÄNK PÅ!

Fundera igenom hur ni ska hantera medierna, om det skulle bli aktuellt. Att stå i mediernas strålkastarljus kan komma plötsligt, därför är det bra att ha tänkt igenom en sådan situation på ledningsnivå i förväg. Hur ni ska hantera situationen och vem som ska svara på journalisternas frågor.

KOMMUNIKATION OCH FÖRANKRING

Kommunikation och förankring hos skolpersonal och elever är en viktig del av det förberedande arbetet när ni bjuder in politikerna. Här presenterar vi några förslag på aktiviteter.

INFORMERA ELEVER OCH PERSONAL

Det är bra om alla elever och all personal på skolan känner till hur skolan kommer att arbeta med politiska partier och när och hur de ska välkomnas till skolan. Det är ett sätt att förankra arbetet och ge tid för lärare, elever och annan personal att förbereda sig.

TIPS!

- Informera skoltidningen om en sådan finns på skolan. Kanske vill de skriva en artikel om att politiska partier ska bjudas in till skolan.
- Spela in en enkel film med rektorn, läraren eller eleverna som bjudit in de politiska partierna och sprid filmen till alla på skolan. Här får ni möjlighet att kort lyfta varför det är så viktigt med demokratiska och politiska samtal i skolan och hur det kommer att gå till.

INFORMERA PARTIERNÄ INNAN DE KOMMER

Förutom att informera alla som arbetar på skolan är det viktigt att tänka igenom hur informationen om vad som gäller på er skola ska nå politiska partier och andra organisationer som vill komma till skolan.

Se till att partierna känner till de bestämmelser ni har på skolan. De som bjuds in måste respektera de ordningsregler som finns och de förutsättningar de fått från skolan för sitt deltagande. Det kan till exempel vara bra att sätta en gräns för hur många som är välkomna från ett parti när det är dags för bokbord och att alla som kommer måste lämna sina telefonnummer till någon ansvarig på skolan så att det går att få kontakt med dem under dagen eller efteråt.

LÅT ELEVERNA PLANERA PARTIERS DELTAGANDE PÅ SKOLAN

När ni har tagit fram hur och på vilket sätt partier ska bjudas in eller tillåtas komma till skolan, lämna gärna över planeringsarbetet till eleverna.

- Kanske kan ni lämna över ansvaret för att planera partidebatten till elever eller en arbetsgrupp bestående av elever och lärare?

Att planera aktiviteter med politiska partier i skolan kan vara ett sätt att arbeta med målet att elever ska få kunskap om demokratins principer, utveckla sin förmåga att arbeta i demokratiska former och ta ansvar. Tänk på att vara tydlig med vad elever kan bestämma om och var gränserna går för deras inflytande och ansvar (Skolverket 2016).

FÖRBERED ELEVER INOM RAMEN FÖR UNDERVISNINGEN

Du har som lärare stora möjligheter att förbereda eleverna innan partierna kommer till skolan. Har eleverna kunskap om vad partierna står för och grundläggande kunskap om de politiska ideologierna så har de större möjlighet att öva sig i att ställa kritiska frågor kring vad partierna säger. Det är också bra om eleverna har fått möjlighet att reflektera kring och diskutera hur de själva står i olika frågor innan partierna kommer.

Det finns olika sätt att inom ramen för undervisningen förbereda elever inför partiets besök på skolan. Diskussioner kring politik och källkritik kan vara viktiga inför en partidebatt eller bokbord. Kan ni exempelvis samarbeta med skolbibliotekarien för att integrera källkritik av politiskt material?

UTGÅ FRÅN ELEVERS EGEN KUNSKAP

Innan partier kommer kan ni diskutera demokratifrågor, värderingar och olika partiets åsikter. Elevers egen kunskap, erfarenhet och nyfikenhet är en resurs som bör användas i det förberedande arbetet. Att utgå från det eleverna redan vet eller saker de har åsikter kring kan skapa mer intresse och engagemang.

Tänk på att eleverna redan innan partierna kommer till skolan vet mycket om dem. En del elever kanske även är politiskt aktiva själva. Många elever har åsikter om de politiska partierna och politik även om de kanske formulerar det på olika sätt.

Det kan även vara ett tillfälle att diskutera hur eleverna får sin information och hur olika källor för information kan värderas. Flera övningar om källkritik på sidan 58 och framåt.

TÄNK PÅ!

Generellt är det bra att du som leder övningar och samtal funderar kring vilket syfte du har med att göra en specifik övning och hur övningen svarar mot det syftet. Är det den kritiska förmågan du vill att eleverna ska öva eller är övningen en del i introduktionen av ett nytt tema? Finns det risk att övningen går i en helt annan riktning än syftet?

ÖVNING: FÖRVÄNTNINGAR OCH FARHÅGOR

Ett led i att ta fram hur ni vill jobba med de politiska partierna på skolan, kan vara att ta reda på vilka förväntningar och farhågor som finns. Det kan göras i klasserna, med elever på skolan eller bland personalen. Diskussionen kan även ske i arbetslaget eller i en projektgrupp som har i uppgift att förbereda den årliga partidebatten i aulan. Oavsett i vilken grupp ni arbetar kommer här ett förslag på en enkel metod att ta reda på förväntningar och farhågor. Det är också ett sätt att inkludera elever och hjälper på det sättet till att uppfylla läroplanens mål om att elever ska ha inflytande över undervisningen och det inre arbetet i skolan.

INSTRUKTION

- Bestäm vad som ska ingå i övningen och se till att alla är med på avgränsningen. Är det till exempel en strategi för förväntningar och farhågor inför skolans arbete med de politiska partiernas närvaro eller är det en särskild aktivitet som en partidebatt eller en temadag?
- Tydliggör ämnet genom att skriva upp det på en tavla eller ett stort papper *”Förväntningar och farhågor inför partiernas närvaro på vår skola”* eller *”Förväntningar och farhågor inför partidebatten i aulan nästa månad”*.
- Dela sedan ut några post-it-lappar i två olika färger till alla deltagare, exempelvis gröna och rosa lappar.
- På de gröna lapparna skriver varje person individuellt ned vilka förväntningar de har på partiernas besök, debatten eller bokborden eller vad ni nu bestämt att övningen handlar om. En förväntan per lapp. En förväntan kan exempelvis vara *”Jag vill lära mig mer om vad partierna tycker om kärnkraft”*, *”Jag vill att det ska göra samhällskunskapsämnet mer konkret”*, eller *”Jag vill ha roligt”*.
- På de rosa lapparna skriver deltagarna ner sina farhågor. Det kan till exempel vara *”Jag är rädd att det kan bli stökigt och störa skoldagen”* eller *”Att politikerna bara kommer att tjafsä med varandra under debatten”*. Även här en farhåga per lapp.
- Beroende på gruppen och situationen så kan deltagarna antingen själva sätta upp lapparna på två olika blädderblockspapper, ett för förväntningar och ett för farhågor eller så samlar den som leder övningen in post-it-lapparna och gör det. Läs upp vilka förväntningar och farhågor som kommit in och gruppera de som liknar varandra så att ni tydligt ser vilka slags förväntningar och farhågor som finns i gruppen. Diskutera hur ni på skolan kan göra för att uppfylla förväntningarna och se till att farhågorna inte inträffar.

Nu har ni fått en bra bild av vilka förväntningar och önskningar som finns på partiernas närvaro i skolan, men ni har också fått en bra bild av vad man är rädd för. Samla ihop och använd i arbetet med skolans strategi för att jobba med politisk information eller i arbetet att planera den konkreta aktiviteten. Det som kommer upp kan också ge viktiga inspel till arbetet med att se över skolans ordningsregler eller i arbetet med att utveckla skolans likabehandlingsarbete. Berätta tydligt för de som deltagit, oavsett om det är elever eller personal, hur det de delat med sig av tas vidare på skolan och hur de kommer få återkoppling.

GÖR EN RISKANALYS

Farhågorna kan ni använda för att göra en riskanalys. Samla liknande farhågor i grupper så att ni får färre att jobba med. Sätt sedan in varje farhåga, eller grupp av farhågor, i en ”fyrfaltare” utifrån hur stor eller liten sannolikhet det är för att farhågan inträffar, samt hur liten eller stor skada det skulle innebära för skolan och eleverna om den inträffade.

Riskanalys efter följande skala, sannolikheten att det inträffar och vad det skulle innebära för skada

	Liten sannolikhet att det inträffar	Stor sannolikhet att det inträffar
Liten skada	A	B
Stor skada	C	D

- För farhågor som hamnar i kategori D, som både skulle innebära stor skada och vilka med stor sannolikhet kan inträffa, bör ni upprätta en plan för att se till att de inte inträffar.
- Ta också ställning till hur ni ska hantera det som hamnar i kategori B och kategori C. Vad ska ni göra för att minimera skadan ifall de skulle inträffa?
- Ha även en fortsatt medvetenhet om farhågorna under kategori A. Den här fyrfaltaren är en enkel och snabb riskanalys som hjälper er att veta vad ni ska fokusera på först i det förebyggande arbetet.
- Spara alla förväntningar och farhågor till dess ni ska utvärdera den aktivitet ni gjort eller när det mer löpande arbetet med politiska partierna närvaro i skolan ska utvärderas. Då kan ni gå tillbaka och låta de som deltog i övningen svara på ifall deras förväntan slog in eller om deras farhåga blev verklighet.

TIPS!

Kom ihåg att ha en plan för och uppmärksamma när era övningar och arbete med demokratiuppdraget har gått bra. Hur lyfter ni kollegor som gjort ett bra jobb? Hur sprider ni tillvägagångssätten kollegor emellan? Hur kan ni dela med er till andra skolor inom er kommun? Tänk på att även små framgångar fortfarande är framgångar!

INTE BARA FÖR SAMHÄLLSLÄRARNAS

Att diskutera politik och de politiska partierna är säkerligen en självklarhet för lärare i samhällskunskap. Som ett exempel ska undervisningen i årskurs 7–9, enligt kursplanen i samhällskunskap, ta upp politiska ideologier och hur skiljelinjerna i det svenska partiväsendet har utvecklats. Den ska ge eleverna kunskap om Sveriges politiska system, var olika beslut fattas och hur de påverkar individer, grupper och samhället i stort. Undervisningen ska också ta upp aktuella samhällsfrågor.

Att bjuda in och välkomna de politiska partierna är en viktig del i elevernas utveckling av den medborgerliga kompetensen. Det ger kunskaper om hur samhället fungerar och mötet med de politiska partierna ger möjlighet att faktiskt utöva ett aktivt medborgarskap.

Men det finns många andra ämnen i skolan där politiska partier och politiska samtal kan berika undervisningen.

EXEMPEL FRÅN KURSPLANERNA FÖR HÖGSTADIET (7–9)

- Biologi: ska ta upp aktuella samhällsfrågor som rör biologi, människans påverkan på naturen lokalt och globalt samt samhällsdiskussioner om biologisk mångfald, till exempel i samband med jakt.
- Fysik: ska ta upp energiförsörjning och framtida möjligheter och begränsningar.
- Kemi: ska ta upp människans användning av energi- och naturresurser lokalt och globalt samt vad användningen innebär för en hållbar utveckling.
- Geografi: ska ta upp hur varor och tjänster produceras och konsumeras samt migration och urbanisering, deras orsaker och konsekvenser.
- Historia: ska ta upp revolutioner och politiska ideologiers framväxt.
- Slöjd: ska ta upp arbetsmiljö och ergonomi, till exempel ljudnivå och arbetsställningar.

DISKUTERA!

- Hur kan vi arbeta ämnesövergripande när vi bjuder in de politiska partierna till skolan?
- Känner alla lärare sig delaktiga i arbetet när partierna kommer till skolan? Varför/varför inte? Hur kan fler inkluderas i det arbetet?
- Vilka konkreta möjligheter finns det, utifrån kursplanerna, att ta in de politiska partierna i fler ämnen än samhällskunskapen?

INTE BARA NÄR DET ÄR VALÅR

I det demokratiska uppdraget som skolan har är det värdefullt att arbetet med värdegrund och demokratiska metoder är långsiktigt och kontinuerligt. Även om det är allmänna val vart fjärde år och val till Europaparlamentet vart femte, så behöver inte skolans kontakter med politiken och de politiska partierna begränsas till valrörelserna. Dels för att flertalet elever då skulle gå miste om de tillfällena, dels för att en diskussion om demokrati, värderingar och politik ständigt pågår i samhället vilket bör återspeglas i skolans arbete.

DISKUTERA!

Arbetar ni extra intensivt med något under valrörelsen exempelvis genom att delta i skolval? Diskutera hur ni kan fortsätta med detta arbete och göra det till en kontinuerlig del i skolans verksamhet, även när det inte är valår.

TIPS!

MUCF har tagit fram ett Demokratipaket till skolan med verktyg och material som kan underlätta för dig att prata demokrati med unga i skolan och på fritiden: <https://www.mucof.se/demokratipaketet>

DU SOM LÄRARE OCH SAMTALSLEDARE

Skolan ska verka för demokratins idéer och uppmuntra att skilda uppfattningar förs fram. För att kunna bemöta obekväma åsikter som står i strid med läroplanen är det viktigt att även sådana åsikter tillåts komma upp till ytan. Samtal om politiska frågor och värderingar ställer krav på dig som lärare. Du har stora möjligheter att genom frågor skapa ett utforskande samtal som stimulerar nyfikenhet och ger elever möjlighet att fördjupa sin förståelse. Du har också ett ansvar för att frågor blir allsidigt belysta och att argument kan mötas med motargument. Du kan också lyfta upp andra sätt att se på ett problem.

När politiska partier kommer in i skolan kan kontroversiella frågor och ämnen lyftas i klassrummet eller på skolan i stort. Kontroversiella frågor kan också bli en del av skolmiljön genom att elever tar med sig diskussioner som pågår i samhället. Det kan vara frågor som kan kännas svåra att diskutera och hantera. Kontroverser finns i samhället och de utgör unika möjligheter för utveckling av elevernas medborgarkompetens. De kan inte ersättas av läroböcker eller traditionell faktabaserad undervisning (Skolverket 2010).

DISKUTERA!

Som lärare har du möjlighet att stimulera ett resonemang som fördjupar ämnet och utmanar elever att tänka vidare, istället för att ta ställning för eller emot. Det kan innebära att våga göra uppehåll i ett planerat upplägg och lägga tid på en fråga som lyfts av en elev, särskilt viktigt är det om den kan uppfattas som känslig eller kontroversiell. Att inleda ett samtal som fördjupar behöver inte vara svårare än att ge det tid och att ta det eleverna säger på allvar och att följa upp kommentarer, till exempel "Hur menar du nu?"

VÅGA VÄND BLICKEN MOT DIG SJÄLV

I samband med att man ska samtala och leda diskussioner om demokrati och värderingar i skolan och med elever, oavsett om det sker i närvaro av politiska partier eller inte, kan det vara värdefullt att rikta blicken inåt. Till sig själv. Den inställning, de värderingar, den kunskap och de attityder som du som lärare bär på kan förstås påverka på vilket sätt du formulerar frågor och vilka frågor du känner dig bekväm eller obekvämed med.

En metod för kritiskt tänkande är normkritisk pedagogik som både är en individuell och kollektiv process. Normkritik handlar om att sammanlänka individ, grupp och samhälle snarare än att rikta fokus på enskilda individer eller grupper. Ett normkritiskt förhållningssätt innebär att lärare, skolpersonal och elever granskar och ifrågasätter sin egen roll i att upprätthålla normer om till exempel ålder, genus, etnicitet, sexualitet, klass och funktionsförmåga och förstå hur dessa hör ihop när

människor definieras, värderas och rangordnas. Ett normkritiskt förhållningssätt kan med fördel användas för att belysa normer som begränsar, till exempel könsstereotypa normer, funktionalitetsnormer, normer om ursprung och hudfärg. Ett normkritiskt förhållningssätt öppnar för möjligheten att skapa nya och inkluderande normer (MUCF 2015).

Genom normkritiken som metod kan du som lärare granska dig själv och upptäcka beteenden i din undervisning som på olika sätt upprätthåller eller förstärker normer. Arbetet med normkritik kräver att du ställer dig frågor om hur den egna identiteten, som kulturell bakgrund och erfarenheter, påverkar undervisningen.

- Vilka normer förmedlar jag?
- Hur vill jag att det ska vara och hur kommer jag dit?

Det kan vara en utmanande och obekvämlig process att rikta blicken mot sig själv och se kritiskt på sina handlingar och relationer. En grundläggande del av normkritisk pedagogik – att se sig själv i de sammanhang vi är en del av – är därför att se det som en lärande process och ett ständigt pågående arbete.

TÄNK PÅ!

Se till att ni har tillräckligt med tid och ta gärna fram gemensamma regler så att förutsättningarna för samtalet är tydligt. Gemensamma regler för samtalet kan vara att:

- vi lyssnar på varandra
- det finns många möjliga svar på en fråga
- det är ok, och även bra, att ändra åsikt om du upptäcker en bättre idé
- vi hjälper varandra
- vi är nyfikna på hur andra tänker och ställer frågor
- vi vill förstå varandra och ämnet
- vi håller oss till saken
- vi refererar till vad vi själva tycker, inte till andra eller till hur det borde vara.

Det är också viktigt att se ”misstag”, i exempelvis en undervisningssituation, som en utvecklingsmöjlighet där du som lärare får syn på normblinda fläckar för att nästa gång göra det bättre. Av läraren kräver detta förhållningssätt prestigelöshet och möjliggörs genom att jobba med elever istället för inför elever (Bromseth & Darj 2010).

FÖRSLAG PÅ FRÅGOR ATT STÄLLA TILL SIG SJÄLV

- Vilka erfarenheter har du med dig?
- Vad har du för demokratiska värderingar?
- Vilken politisk tillhörighet har du?
- Hur påverkar det vilka frågor du ställer och vilka perspektiv du väljer att lyfta fram?
- Kan det finnas tillfällen när du omedvetet kränker elever genom det du säger, de exempel du lyfter i undervisningen eller de frågor du ställer?

FÖRSLAG PÅ FRÅGOR ATT DISKUTERA I PERSONALGRUPPEN

- Vad innebär det att skolan inte är värdeneutral?
- Hur ser värderingarna ut bland lärarna? Hur kan det påverka arbetet med det demokratiska uppdraget?
- Hur kan partitillhörighet bland lärare påverka arbetet med politisk information i skolan?
- Vilka är ni? Vad signalerar ni i form av normer och värderingar? Hur kan det påverka de samtal som förs i skolan?
- Hur ska ni agera när åsikter som står mot värdegrunden yttras eller när elever kränks, av varandra, av skolpersonal eller av inbjudna gäster?

LÄSTIPS!

Läs mer om arbete med normkritisk pedagogik: *Normkritisk pedagogik – Makt, lärande och strategier för förändring* (Bromseth & Darj 2010), *Öppna skolan! Om hbtq, normer och inkludering i årskurs 7–9 och gymnasiet* (MUCF 2015) och metodmaterialet *BRYT!* (Forum för levande historia & RFSL Ungdom 2011).

DU HAR MANDAT – TA CHANSEN!

Det finns flera olika sätt att diskutera värderingar och demokrati. Genom nyfikna och prövande samtal eller genom debatt och argumentation.

Anna-Lena Lodenius resonerar i boken *Att bygga en demokrati i skolan* (Lodenius 2012) bland annat om hur lärare ska våga diskutera främlingsfientlighet och rasism. Hon har tagit fram en lista med goda råd:

- **Ta initiativet**

Om det har uttalats kränkande åsikter på skolan, ta initiativet att diskutera det i de forum som finns på skolan. I klassrummet, på lektionen, i klassrådet och i personalgruppen. Då visar ni att antidemokratiska åsikter som yttrats på skolan inte går obemärkta förbi utan att ni tar det på allvar. Den som tar initiativet kan också bestämma hur och vad som diskuteras.

- **Ställ frågor**

Är det som sägs i ett påstående, till exempel om en grupp, verkligen sant och var kommer informationen från?

- **Var schyst**

Alla ska behandlas lika och respekteras, även den som uttalar rasistiska åsikter. Bemöt det personen säger, inte personen.

- **Lyssna och kom med motargument**

Den som blir lyssnad på är också mer benägen att själv lyssna på motargument.

- **Slå hål på lögner**

Rasistiska och främlingsfientliga budskap är ofta fyllda av lögner om olika grupper. Ta reda på fakta och slå hål på lögner som befäster fördomar kopplade till kön, klass, etnicitet, funktionsförmåga, könsidentitet eller sexuell läggning.

- **Var inte rädd**

Övning ger färdighet. Även om det kan vara läskigt att ta en diskussion och säga ifrån så blir det lättare för varje gång och det uppmanar också andra att göra samma sak.

- **Ha tålamod**

Åsikter förändras inte efter ett samtal, se det som en process.

Under

GENOMFÖR TILLSAMMANS!

Nu är det dags att genomföra olika aktiviteter i skolan där partier deltar, till exempel partidebatter och bokbord. I det här kapitlet finns metoder, tips och diskussionsfrågor att använda med elever eller i personalgruppen. Men också handfasta tips till hen som fått det ärofyllda uppdraget att vara moderator i en partidebatt. Det handlar också om hur skolan kan involvera elever och ge dem möjlighet att vara aktiva. På så vis är chansen större att besöket blir ett värdefullt möte mellan politiker och elever.

En viktig del är att träna det kritiska tänkandet och förbereda elever inför den stora partidebatten eller inför partier bjudits in att ha bokbord. Dessa övningar är inte tänkta att på något sätt ersätta de delar av undervisningen som handlar om hur samhället fungerar, ideologier och partier, utan bör ses som ett komplement.

De metoder, diskussionsunderlag och arbetssätt som presenteras kan användas i olika skeden av arbetet. Till exempel med kollegiet i planeringsfasen och för att testa övningar eller för att få igång samtal om politik i skolan med eleverna inför, under och efter aktiviteter. Syftet är att inte låta partiernas deltagande eller den politiska informationen stå okommenterad, utan att passa på att ta upp partiernas budskap med eleverna i klassrummen och föra kritiska och reflekterande samtal tillsammans.

Under följande kategorier finns ett flertal övningar och underlag för diskussion

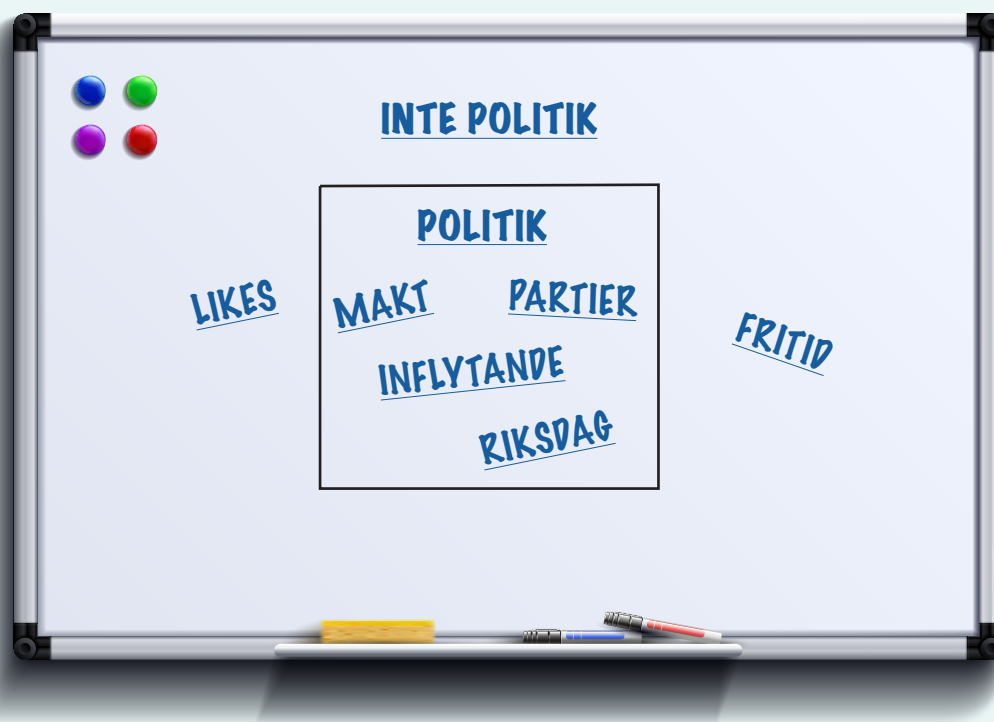
- Samtal om politik
- Värderingsövningar
- Källkritik
- Debatt
- Bokbord

SAMTAL OM POLITIK

Här presenteras olika diskussionsövningar som kan användas för att få igång ett samtal om politik.

ÖVNING: BRAINSTORMING OM POLITIK

Vad olika människor associerar till ordet politik är inte självklart och att göra en brainstorming om vad politik är kan skapa ett intressant material att diskutera.

INSTRUKTION

- Rita upp en ruta på tavlan och skriv upp ordet politik i rutan. Be eleverna brainstorma om vad som är politik. Grundregler för brainstorming är att man inte behöver be om ordet och att man inte ska analysera innan man säger något.
- Om de har svårt att komma igång kan de få sitta två och två i bikupor och diskutera sinsemellan vad som är politik innan ni startar brainstormingen.
- Skriv upp allt som kommer från deltagarna i rutan på tavlan.
- Skriv efter ett tag upp "det här är inte politik" utanför rutan. Låt eleverna brainstorma om vad politik inte är. Skriv upp allt som kommer från eleverna utanför rutan.

- Du kan låta eleverna brainstorma klart först och sedan diskutera vad som kommit upp på tavlan, eller ha en pågående diskussion medan eleverna kommer med förslag.
- Utifrån de förslag som finns på tavlan kan du inleda en diskussion kring vad som hamnade var. Påminn om att det är okej och även bra att ändra åsikt om man upptäcker en bättre idé. Du kan använda egna frågor eller utgå från frågorna nedan. Det är viktigt att se till så det inte sägs eller skrivs kränkande saker under övningens gång.

FRÅGOR

- *Håller alla med om vad som hamnade vid ordet politik och vad som hamnade vid det här är inte politik?*
- *Finns det andra sammahang där det som ni skrivit utanför rutan kan vara politik?*
- *Är det självklart vad som är politik och vad som inte är det?*
- *På vilka olika sätt kan man tänka kring vad som är politik?*
- *Påverkar det hur intresserad man är av politik?*
- *Hur tror ni att det skulle se ut om ni skulle göra samma övning om fem år, skulle det se annorlunda ut då? På vilket sätt?*

VARIANT PÅ BRAINSTORMING

Man kan även använda post-it-lappar som eleverna får skriva ner sina förslag på. Ett förslag på varje post-it-lapp. Be eleverna att sätta upp lapparna där de tycker att de passar, i rutan eller utanför. Du kan flytta på lapparna allteftersom diskussionen utvecklar sig. Vissa förslag kanske byter plats eller kan finnas både i och utanför rutan.

DISKUTERA!

Många unga i Sverige är intresserade av samhällsfrågor, politik och omvärlden. Intresset har ökat de senaste tio åren, framför allt bland unga tjejer.

En mindre andel unga svarar att de är intresserade av politik (42 procent) än andelen som svarar att de är intresserade av samhällsfrågor (61 procent) (MUCF:s nationella ungdomsenkät 2021, Fokus 21)

Låt eleverna diskutera varför de tror att en större andel ungdomar svarar att de är intresserade av samhällsfrågor än att de är intresserade av politik.

ÖVNING: VAD SÄGER POLITIKERNA EGENTLIGEN?

Det här är en övning i kritiskt tänkande men också för att uppmuntra eleverna att prata med politiska företrädare som kommer till skolan. Om partierna inte är på plats kan ni se en TV-sänd partidebatt. Övningen kan också användas i andra sammanhang när ni vill arbeta med elevers förmåga att kritiskt granska och ifrågasätta de budskap vi möter i samhället. Det kan vara budskap från företag som genom reklam vill få oss att köpa en produkt eller budskap från politiska partier eller andra organisationer.

INSTRUKTION

Dela in eleverna i smågrupper och tilldela varje grupp varsitt parti. Låt dem samla in olika budskap från "sitt" parti genom att skriva ned de budskap som sägs av partiets företrädare som är på skolan. Om det är i samband med en partidebatt så kan eleverna skriva ned de budskap som partiets representant för fram under debatten. Uppmana dem också att intervjua företrädaren efter partidebatten. Om det är bokbord som arrangeras på skolan, uppmana eleverna att intervjua de partiföreträdare som står vid bokborden. Låt grupperna sedan presentera de olika partiernas budskap för varandra.

FRÅGOR

- Vilket är budskapet?
- Vilka målgrupper (unga, äldre, arbetslösa, studerande, företagare och så vidare) tror du att budskapet riktar sig till?
- Vad vill de att vi ska känna? Hotade, rädda, upprörda, glada, berörda eller arga?
- Vad vill de att vi ska tycka?
- Vad vill de att vi ska göra?
- Vilken slags värld vill de ha, vad syftar det som sägs i budskapet på?
- Vilken människosyn har de? Goda eller onda, självständiga eller beroende av andra?
- Vilka fakta baserar de budskapet på? Finns det andra fakta som skulle kunna resultera i ett annat sätt att se på saken och ett annat budskap?

LÄSTIPS!

Besök ungidag.se för att få tillgång till fler siffror som du kan använda i undervisningen. Här finns statistik som visar hur levnadsvillkoren för unga i åldern 13-25 ser ut Sverige idag. Du kan också se hur levnadsvillkoren förändras över tid.

DISKUTERA!

- Vad finns det för likheter och skillnader i budskapen?
- Finns det likheter i vad partierna vill?
- Hur uttrycker de på olika sätt vad de vill uppnå även om de har samma mål? Exempelvis kan två partier som båda vill minska arbetslösheten ha olika budskap om hur det bör göras?
- Kanske visar partierna upp olika arbetslöshetssiffror. Hur kommer det sig?
- Vilka budskap tror ni är mest effektiva och varför?
- Vilka budskap attraheras ni av mest och vilka är mest trovärdiga? Varför?

TIPS!

Låt eleverna ta fram egna budskap till en bestämd målgrupp, till exempel elever, lärare, kommunpolitiker. Eleverna kan skriva upp och kanske illustrera de olika budskapen på stora papper som sätts upp i klassrummet eller i korridoren. Avsluta genom att i storgrupp diskutera hur eleverna tror att vi påverkas av budskap? Vilka budskap nås vi av under vårt liv och hur påverkar det hur vi som människor fattar beslut i våra liv?

VÄRDERINGSÖVNINGAR

Värderingsövningar kan vara ett bra sätt att föra inledande samtal kring demokrati och politik. Övningarna hjälper till att inleda samtal och de som deltar får en möjlighet att tänka efter, träna sig i att lyssna på andra och uttrycka sina åsikter. Det är också ett sätt att träna sig i att motivera sina ståndpunkter och öva på att respektera andras.

Det finns olika slags värderingsövningar och här presenterar vi förslag på hur de kan läggas upp.

Värderingsövningar passar i alla sammanhang där du som lärare vill att eleverna ska tänka själva kring ett ämne och öva sig i att formulera varför de tycker som de gör. Det är du som lärare som avgör hur du vill använda övningarna och vilka frågeställningar som passar bäst utifrån gruppen och vilka ämnen ni arbetar med. Värderingsövningarna väcker nämligen ofta många tankar och diskussioner som behöver tas tillvara.

Viktigt att ha med sig som samtalsledare för värderingsövningar är att det kan finnas pågående sociala processer i gruppen, med ojämlika maktrelationer, som kan påverka övningen. I vissa lägen kan värderingsövningar vara olämpliga om riskerna är större än förtjänsterna. Du känner din klass bäst, utgå från den.

FÖRSLAG PÅ GRUNDREGLER

- Alla fattar själva beslut om hur man tar ställning och man är själv ansvarig för sin egen åsikt.
- Respektera varandras åsikter.
- Avfärda inte andras åsikter som fel utan lyssna, diskutera och försök förstå de andra deltagarna.
- Fråga om du inte förstår vad en annan person menar.
- Det är alltid okej att ändra sig under diskussionens gång. Att formulera sina egna tankar och spegla sig i hur andra resonerar bidrar till nya tankar.
- Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.
- Det finns inga rätta svar.
- Värderingsövningar är inte ett sätt att genom diskussion tömma ut ett ämne, allt kommer inte att hinna sägas men kan följas upp senare.

VIKTIGT ATT TÄNK PÅ FÖR DIG SOM LEDER VÄRDERINGSÖVNINGAR

Tänk på att värderingsövningar kräver att du som ledare är aktiv. Du ska vara neutral och varken uppmuntra eller fördöma värderingar som kommer upp under övningen. Din uppgift är att genom följdfrågor och genom att fördela ordet se till att skapa ett samtalsklimat där alla kan komma till tals.

Det är bra om du innan övningen tänker igenom de olika frågorna och funderar på vilka åsikter och värderingar som kan komma upp och hur du ska bemöta dem. I övningen tar deltagarna ställning och de visar det tydligt genom var de ställer sig. Det kan innebära att en deltagare som är helt ensam om en åsikt kan känna sig utpekad. Din roll som samtalsledare är viktig för att diskussionen inte ska handla om vilken sida som har rätt, eller att den större grupp där alla tycker lika dominerar i klassrummet.

Trots att en av grundreglerna i metoden är att det inte finns något rätt svar, så innebär inte det att vilka åsikter som helst kan kastas fram i den efterföljande diskussionen. Det handlar om att motivera varför man gjort det ställningstagande man gjort, men precis som i alla samtal i klassrummet så är det aldrig acceptabelt att kränka någon annan och antidemokratiska åsikter måste bemötas av dig som samtalsledare även i den här övningen.

Ett konkret sätt att minska risken för att en elev står ensam i ett hörn vid 4-hörnövingen är att du som lärare själv ställer dig i det hörnet när det är dags för det efterföljande samtalet.

TÄNK PÅ!

Syftet med diskussionen är inte att övertyga de andra deltagarna om vad som är rätt åsikt, utan att öva på att ta ställning och reflektera kring ett tema och sin egen åsikt.

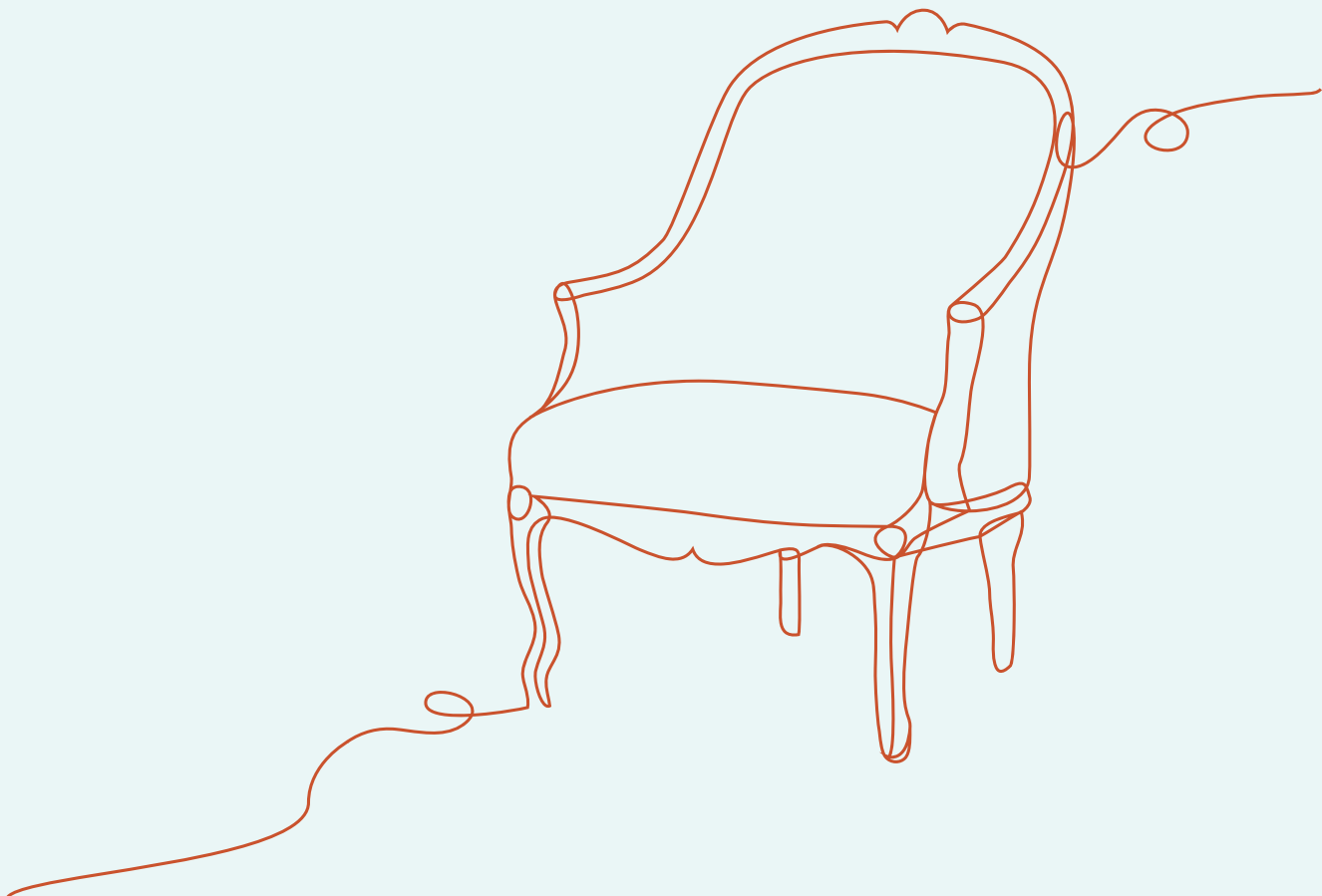
ÖVNING: HETA STOLEN OM DEMOKRATI

Heta stolen kan användas som en snabb övning om det finns ett behov av att få mer energi i gruppen eller kanske som en inledning till ett längre diskussionspass eller temaarbete.

INSTRUKTION

- Ställ stolar i en ring. Se till att det finns en stol mer än antalet deltagare. Även om det bara är en person som instämmer så kan den byta plats.
- Eleverna sätter sig på stolarna i ringen. Du läser upp ett påstående. Om man håller med så sitter man kvar, om man inte håller med så reser man sig upp och byter plats, om man är osäker så sitter man kvar med armarna i kors. Förklara innan du börjar att du som pedagog kommer att sitta i ringen, men på samma stol hela tiden utan att ta ställning.
- Fråga några elever efter varje fråga om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd för gliringar och taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen.
- Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

Välj ut de påståenden som du tycker passar bäst för din klass. Ha alltid några extra påståenden i reserv om det skulle gå snabbare än du tänkt. Innan du börjar med nedanstående påståenden kan det vara bra att ”värma upp” med lite mer neutrala sådana.

FÖRSLAG PÅ NEUTRALA PÅSTÅENDEN

- Sovmorgon är bättre än att sluta tidigt.
- Frukt är också godis.
- Jag tycker om vintern.
- Utan min mobil skulle jag få panik.

FÖRSLAG PÅ PÅSTÅENDEN

- Sverige är demokratiskt.
- På vår skola kan alla säga vad de tycker.
- Allas åsikter är lika mycket värda/Allas åsikter respekteras lika mycket (på vår skola/i samhället/i vår kommun).
- Jag kan påverka viktiga samhällsfrågor.
- Vi som lever i den rika världen har ett större ansvar för miljön än människor i fattigare länder.
- Det är mer effektivt att demonstrera än att rösta.
- Det är viktigt att rösta.
- Majoriteten har alltid rätt.

Ta gärna fram egna påståenden! Men undvik påståenden som innehåller negationer, alltså ord som inte eftersom de kan bli svåra att förstå och ta ställning till. Tänk också på risken att formulera påståenden där ni kan hamna i en diskussion som problematiserar och pekar ut olika grupper av människor.

TÄNK PÅ!

Om någon eller några elever har en funktionsnedsättning som hindrar dem från att delta kan du välja ett annat sätt som alla deltagare använder för att markera om de håller med eller inte, till exempel genom att lägga en hand på huvudet eller hålla upp ett papper. Se till att samma sätt att visa att man tar ställning gäller för alla elever.

ÖVNING: TERMOMETERN OM POLITIK

Till termometern används frågor med två svarsalternativ som står i motsats till varandra och där det är möjligt att ställa sig längs med en linje och på så sätt gradera sitt svar.

INSTRUKTION

- Möblera om så att det går att röra sig fritt i rummet. Dra gärna upp en verklig linje som går mellan två väggar i rummet genom att lägga ut ett band på golvet, någonstans i mitten märker du ut noll. De olika sidorna av rummet representerar plus och minus. Och som på en termometer så går det en gradering mellan de olika sidorna, och utefter den kan eleverna ställa sig för att gradera sitt svar.
- Förklara innan du börjar att du som pedagog kommer att hålla dig själv neutral och inte lägga in dina egna värderingar i övningen. Om någon frågar dig var du står bör du försöka svara så ärligt som möjligt och visa att du också tar frågorna på allvar.
- Du läser upp ett påstående och hur skalans ytterligheter graderas. Fråga några elever efter varje påstående om varför de valde som de gjorde. Förklara att de inte behöver svara om de inte vill. Uppmuntra eleverna att diskutera sina val, var lyhörd på gliringar och taskiga kommentarer. Markera direkt. Alla måste känna sig trygga i övningen.
- Fortsätt att läsa upp påståenden. Lämna utrymme för reflektion och diskussion efter varje fråga.

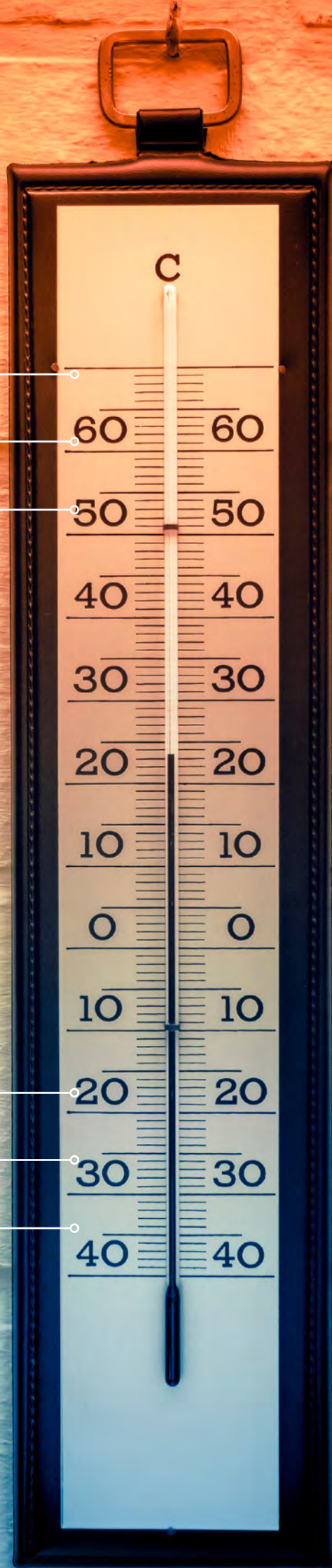
Välj ut de påståenden som du tycker passar bäst för din klass. Ha alltid några i reserv om det skulle gå snabbare än du tänkt. Innan du börjar med nedanstående påståenden kan det vara bra att ”värma upp” med lite mer neutrala sådana.

FÖRSLAG PÅ NEUTRALA PÅSTÅENDEN

Frukt är godis	Absolut	Inte alls
Sovmorgon är ...	... viktigt	... oviktigt
Glass är ...	... gott	... äckligt

FÖRSLAG PÅ PÅSTÅENDEN

Kan unga påverka politiker?	Absolut	Inte alls
Känner du dig representerad av de politiker som sitter i kommunfullmäktige?	Absolut	Inte alls
Politik är ...	... viktigt	... oviktigt
Information på internet litar jag ...	... helt på	... inte alls på

Viktigt

Gott

Absolut

Oviktigt

Äckligt

Inte alls

KÄLLKRITIK

Opinionsbildning är centralt i en demokrati. Det kan handla om att påverka vad människor och grupper tycker i en sakfråga eller hur de agerar. Att skapa opinion och påverka människors åsikter är något som organisationer, politiker och partier ägnar mycket tid och energi åt. Ett mål för ett parti är ju ytterst att få människor att hålla med dem och välja att lägga sin röst på det partiet i ett val. Opinionsbildningen är också central i ett demokratiskt samhälle.

Att lära för demokrati i skolan handlar om att få verktyg att delta i det demokratiska samtalet, att få verktyg att analysera diskussioner och debatter och att själv kunna delta aktivt. Där blir den kritiska förmågan viktig och källkritiken ett verktyg för att bedöma informationen. Att elever utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta är ett av skolans mål.

VAD ÄR KÄLLKRITIK?

Förenklat kan källkritik sägas vara en samling metodregler för att tolka källor och bedöma hur tillförlitliga de är, så att vi ska kunna ta reda på vad som är sant – eller åtminstone vad som är sannolikt.

Internetstiftelsen anger tre anledningar till varför det är viktigt att vara källkritisk:

- Du vill inte bli lurad.
- Du vill inte (oavsiktligt) lura någon annan genom att till exempel dela något som är felaktigt.
- Du vill inte bli någon annans spelbricka genom att ovetandes driva någon annans agenda.

<https://internetkunskap.se/ordlista/kallkritik/>

DISKUTERA!

Diskussioner som övar elever i att tänka källkritiskt i sin vardag går att ha i flera olika ämnen, till exempel i bild där det även är en del av kursplanen. Titta på och diskutera olika bilder. Det kan vara nyhetsbilder, bilder som används av organisationer och partier som vill sprida ett budskap eller bilder som används inom reklam och marknadsföring.

- På vilka sätt kan man förändra bilder?
- Kan man se om en bild blivit redigerad och hur?
- Varför redigeras och retuscheras modebilder?
- Vad är okej att ändra på och vad är inte okej att ändra på? Varför?

Det är dina behov som styr vilka källor du kan använda. Det är inte fel att använda en subjektiv källa bara du är medveten om att den är det. Om du kanske vill ta reda på vad olika politiska partier tycker i en viss fråga så är partiernas webbplatser bra källor. Men vill du ta reda på sakförhållanden inom ett ämne kanske du ska leta efter mer objektiva källor. Att vara källkritisk är ett sätt att värna demokratin.

FYRA KÄLLKRITISKA PRINCIPER

1. Äkthet – Kontrollera att källan är den den utger sig för att vara. Vem ligger bakom, hur kom informationen till, vilken är avsikten med informationen? Ju färre punkter som går att slå fast, desto lägre trovärdighet.

2. Tid – Ta reda på när källan skapades. Information är generellt sett mer trovärdig ju närmare i tiden källan är. Det beror på att vårt minne förändras ju längre tiden går.

3. Beroende – Undersök om källan är beroende av andra källor. Är det en primärkälla eller en sekundärkälla? Har den påverkats av rykten? Det är en bra regel att söka upp ursprungskällan.

4. Tendens – Granska om källan är påverkad av personliga, ekonomiska, ideologiska eller andra intressen. I så fall kan den misstänkas ge en falsk eller förvrängd bild av verkligheten genom att exempelvis välja bort fakta som inte passar in, överdriva eller sprida rena lögn.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2021
<https://www.msb.se/sv/amnesomraden/msbs-arbete-vid-olyckor-kriser-och-krig/psykologiskt-forsvar/kallkritik/>

ÖVNING: POLITISKA PARTIER SOM KÄLLOR

Trots att partier är subjektiva källor, så är de ändå de bästa källorna för att ta reda på vad de vill och står för. Det som är viktigt att lyfta och det ni kan diskutera tillsammans i klassen är frågeställningar om vad det finns för olika sätt att prata om verkligheten och vad det innebär för förståelsen av det partierna säger. Tänk på att väga upp partiernas information med information som ni kan hitta från mer neutrala källor.

När man bedömer tillförlitligheten hos en källa som ett parti gäller det också att skilja på de egna sympatierna och vad som kan antas vara sant. Det parti man sympatiserar med kan ju faktiskt undanhålla fakta som talar mot deras intresse och det du tycker själv.

Påståenden kan vara halvsanningar eller färgade framställningar som kan framstå som opartiska och sakliga men som ändå ger en missvisande bild av verkligheten eftersom informationen som redovisas är vald för att ge en bild av världen som passar källan. Något kan också vara ensidigt utan att vara missvisande. En källa kan till exempel välja att beskriva verkligheten utifrån endast ett perspektiv.

Ett sätt att bedöma information från källor som misstänks vara partiska är att jämföra med en motstående källa. Om din källa är ett politiskt parti, jämför med ett parti som tycker tvärtom. Den information som till exempel regeringen och oppositionen är eniga om är troligen sann, men det är inte säkert. För att uppgiften från en partisk källa ska anses vara trovärdig, försök bekräfta informationen från minst en annan källa med motsatt partiskhet, eller från en källa utan partiskhet.

FRÅGOR

- Vilken statistik över till exempel ungdomsarbetslöshet och barnfattigdom lyfter de olika partierna fram?
- Jämför oppositionen med regeringspartierna. Använder de samma siffror för att beskriva verkligheten?
- Om inte, hur skiljer de sig åt och varför tror du? Leta själv upp statistiken hos källor du tror är neutrala, vad säger de?

Checklista för att värdera en källa

ÄR KÄLLAN SUBJEKTIV ELLER PARTISK?

- Finns det värderingar i informationen som källan ger?
- Företräder källan någons intresse och i så fall vems?
- Finns det motstridig information från andra källor? Hur trovärdig är den motstridiga informationen?
- Kan du få informationen bekräftad från en annan, oberoende källa?
- Hur har man valt ut de fakta som presenteras?
- Är urvalet av fakta skevt? Om man lägger till annan information, ändras verklighetsbilden då?
- Undanhålls relevanta fakta? Ur vilket perspektiv har urvalet av fakta gjorts?

VEM STÅR BAKOM KÄLLAN?

- En myndighet
- En organisation
- Ett företag
- En privatperson
- Någon som behärskar ämnet
- Någon du litar på
- Vet ej/Går ej att ta reda på
- Annat:

NÄR ÄR KÄLLAN SKAPAD?

- Källor som skapats närmare i tiden i förhållande till det som de vittnar om anses vara mer trovärdiga.

VARFÖR ÄR KÄLLAN SKAPAD?

- För att presentera information
- För att presentera fakta
- För att övertyga dig om något
- För att påverka en opinion
- För att sälja dig en produkt eller tjänst
- För att underhålla dig

PRESENTERAR KÄLLAN NÅGOT BUDSKAP?

	J A	N E J
• Finns något syfte med publiceringen?	☐	☐
• Är informationen trovärdig?	☐	☐
• Stämmer det med vad du redan vet?	☐	☐
• Finns det dolda budskap?	☐	☐
• Går fakta att kontrollera?	☐	☐
• Saknas uppgifter?	☐	☐

LÄSTIPS!

Checklistan baseras på material från Internetstiftelsen, *Källkritik på internet* (Alexandersson 2016) och Skolverkets skrift *Fakta om källkritik – en handledning i allmän källkritik och källkritik på internet* (www.skolverket.se).

Internetstiftelsen har flera digitala lektioner om källkritik:

<https://digitalalektioner.se/amnesomrade/digital-kallkritik/>

<https://internetkunskap.se/ordlista/kallkritik/>

ÖVNING: 4-HÖRN OM KÄLLKRITIK

Värderingsövningar kan vara en bra metod att diskutera olika källkritiska överväganden med eleverna. Här kommer ett förslag på hur man kan använda metoden 4-hörn för att reflektera över vilket förtroende de har för olika källor.

INSTRUKTION

Ställ nedanstående frågor till eleverna och ange samtidigt de tre givna svarsalternativen och ett öppet svarsalternativ. Varje svarsalternativ motsvaras av ett hörn i rummet. Eleverna svarar sedan på frågan genom att ställa sig i det hörn av rummet som, enligt deras åsikt, representerar det rätta svarsalternativet. Gå sedan runt och ställ följdfrågor till eleverna i respektive hörn.

FRÅGA

En nyhet sprids om att Sveriges statsminister har tagit emot en muta av den australiensiske ambassadören.

– Vilken av dessa källor tror du mest på?

Hörn 1: Din rektor säger att det är sant.

Hörn 2: Det står i lokaltidningen att det är sant.

Hörn 3: Flera av dina nära vänner skriver att det är sant.

Hörn 4: Öppet hörn – eget svarsalternativ.

TIPS!

För mer inspiration och lektionstips se Mediekompass: <https://www.mediekompass.se/lektionstips/vad-i-medierna-kan-man-lita-pa/>

FRÅGA

Din lärare påstår att barnkonventionen bara har varit lag i Sverige sedan januari 2020, medan den har varit lag i våra grannländer Finland och Norge mycket längre. Det låter orättvist och konstigt.

– Hur gör du för att ta reda på om din lärare talar sanning?

Hörn 1: Du googlar.

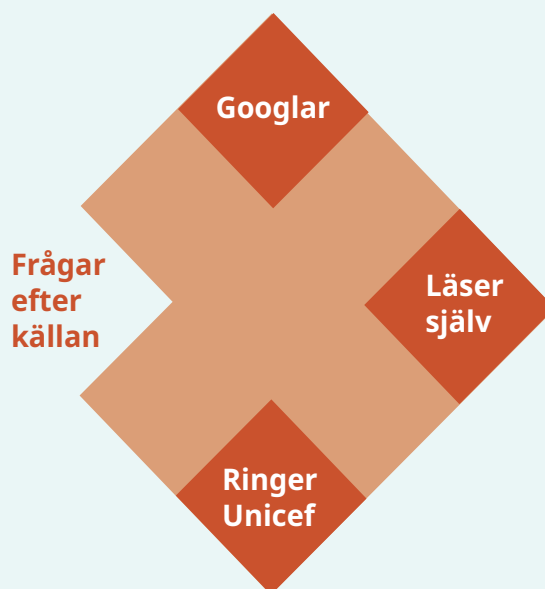
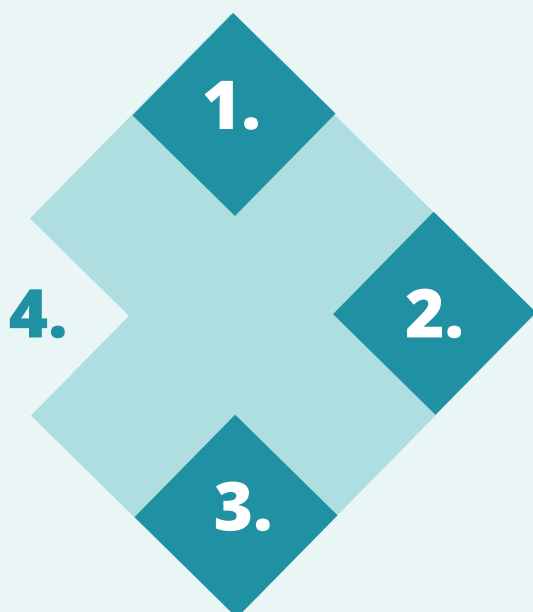
Hörn 2: Du läser konventionstexten.

Hörn 3: Du ringer Unicef eller Rädda Barnen och frågar – de jobbar ju med barns rättigheter.

Hörn 4: Du frågar efter källan – var fick din lärare informationen ifrån? (Ja, även lärare är ju människor och kan emellanåt sprida felaktiga uppgifter. Den här gången hade läraren dock helt rätt, men det är aldrig fel att fråga efter källan!).

FRÅGOR

- Är det tomt i ett hörn? Hur kommer det sig?
- Varför litar eleverna på vissa och misstror andra källor?
- Varför väljer vi olika typer av källor och vad kan det leda till?
- Vad har de olika källtyperna för starka och svaga sidor?

ÖVNING: GRANSKA PARTIERNAS INFORMATIONSMATERIAL

INSTRUKTION

Om det är valtider, passa på att granska valaffischerna som partierna hänger upp för att få ut sitt budskap eller de informationsfoldrar de delar ut. Samla in så mycket material ni kan från olika partier och försök granska de fakta som presenteras i dem. Dela in eleverna i grupper och låt dem kolla den fakta som partierna presenterar. Jämför sedan med till exempel officiell statistik från SCB eller andra källor som eleverna anser trovärdig.

FRÅGOR

- Är det som står i informationsmaterialet sant? Hur vet jag det?
- Vilka fakta lyfts fram? Vad sägs? Vad sägs inte?
- Vilka andra sätt finns det att se på verkligheten?
- Hade budskapet kunnat se annorlunda ut utifrån andra fakta?
- Hur tror ni att de som ser affischerna eller nås av partiernas information tänker? Hur påverkas vi av informationen?
- Vad får det för konsekvenser om partierna sprider halvsanningar, lögner eller överdrifter?
- Att affischer och partimaterial innehåller överdrifter och halvsanningar – är det okej? Kan man ställa krav på att det som sägs ska vara sant? Varför? Varför inte?

TIPS!

Granska också uttalanden och fakta som ni kan hitta på partiernas webbplatser, uppdateringar på Facebook och Twitter eller andra uttalanden!

ÖVNING: KÄLLKRITIK PÅ INTERNET

Internet är ovärderligt för att söka efter information, knyta kontakter, diskutera och granska. Sociala medier har också gjort det lättare att komma i kontakt med experter eller personer som befinner sig i händelsernas centrum långt borta, där du själv inte har någon insyn. Mängden information är dock enorm och det är viktigt att vara källkritisk. Mycket av informationen kan vara vinklad och det är lätt att hitta sajter som bekräftar ens egen världssyn. Vem som helst kan lägga ut vad som helst på nätet. Information sprids fort, även rykten och felaktigheter. Filmer och foton kan vara förfälskningar eller i själva verket en reklamfilm. Det finns även sajter som medvetet sprider vilseledande information.

INSTRUKTION

Låt eleverna söka på "klimatkris", "arbetslöshet orsaker", "jämställdhet mellan kvinnor och män", "integrationspolitik" och skriva ned vad de hittar.

FRÅGOR

- Vilka slags sajter kommer de till? Nyhetsartiklar, bloggar, politiska hemsidor, forum?
- Är de opartiska eller partiska?
- Är informationen som de hittar vinklad? På vilket sätt?
- Hittar de motstridig information?

TÄNK PÅ!

Tänk på att politisk information på nätet och i sociala medier går långt utanför de politiska partiernas webbplatser. Det finns massvis av organisationer, fackförbund, tankesmedjor, tidningar, bloggar och företag som också är intresserade av att sprida ett visst politiskt perspektiv.

TRÄNA PÅ ATT TÄNKA KRITISKT:

- Vad anses vara det normala?
- Vem och vad görs till problem?
- Vem skriver de för?
- Vad tas för givet eller mörkas?

ÖVNING: KÄLLKRITIK PÅ SOCIALA MEDIER OCH INTERNET

Sociala medier, till exempel Facebook, Twitter, Snapchat och TikTok, bygger på ett innehåll som produceras av användarna själva.

Som användare når du av mycket information som du behöver värdera. I sociala medier kan man också se om något delats många gånger eller fått många likes, vilket gör det svårare att förhålla sig kritisk till innehållet.

Sociala medier är en viktig plattform för att skapa desinformation. Under det franska presidentvalet 2017 baserades en fjärdedel av all information med politisk anknytning, som spreds på Twitter i samband med valet, på missvisande fakta (Internetstiftelsen 2021, <https://internetkunskap.se/kallkritik/darfor-ska-du-bry-dig-om-kallkritik/>)

INSTRUKTION

Låt eleverna samtala i små grupper om källkritik på internet. Låt varje grupp redovisa vad de diskuterat och runda av i den stora gruppen. Diskutera med eleverna!

FRÅGOR

- Vem och vad litar de på?
- Hur tänker de källkritiskt när de letar information på internet?
- Litar de på det de läser på bloggar? Varför? Varför inte?
- Är det lätt att upptäcka vad som är reklam, vad som är sant och vad som är osant?
- Hur tänker de när de delar andras texter, videoklipp eller bilder?
- Vilken slags politisk information sprids på nätet?
- Hur använder olika aktörer nätet för att sprida sin bild av verkligheten?
- Vad delar de själva med sig av på sociala medier?
- Hur kollar de om informationen de länkar till är sann?
- Litar de på informationen som deras vänner sprider?
- Har de själva spridit vidare politiska åsikter?
- Har de spridit vidare något som inte är sant?

LÄSTIPS!

MIK för mig kommer från Statens medieråd och hjälper dig som är pedagog att lära ut källkritiskt tänkande och kunskap om dagens medielandskap på ett relevant och inspirerande sätt.

<https://www.statensmedierad.se/pedagogiska-verktyg/tips-till-pedagoger/mik-for-mig--digital-lektionsbank>

ÖVNING: ATT ANORDNA BOKBORD

Att anordna bokbord är en klassisk metod för att bjuda externa aktörer till skolan men det är också vanligt vid andra arrangemang som mässor etcetera. Kortfattat innebär det att partierna bjuds in till att under en bestämd tid och på en bestämd plats ställa upp ett bord där de kan lägga fram material från sitt parti. Några representanter från partiet står vid bokbordet och kan svara på frågor från intresserade, dela ut material och värva medlemmar.

PASSA PÅ ATT ANVÄNDA BOKBORDEN SOM EN RESURS

Bokborden och de representanter som partierna skickar till skolan är en ovärderlig resurs som kan användas på många sätt i undervisningen. Ge gärna eleverna uppgifter där de måste leta upp information eller prata med politikerna för att lösa uppgiften.

I samhällskunskapen kan det vara att svara på ett antal frågor om partiet eller ta reda på var partiet står i aktuella frågor. Elever som läser mediekunskap kan träna sig i att intervjua representanterna och skriva korta artiklar. I de naturvetenskapliga ämnena kan eleverna fråga ut partierna om miljöpolitik. Till lektionen i svenska kan eleverna samla in informationsmaterial som de sedan analyserar för att ta fram hur en politiskt övertygande text kan skrivas.

Det finns egentligen inga gränser, inom alla skolämnen kan det finnas beröringspunkter. Den stora fördelen är att om eleverna har en uppgift att lösa så blir det mycket lättare att ta kontakt och gå till bokborden för att prata med representanterna och det blir också ett bättre möte.

DEBATT

Ett vanligt sätt att ta in partierna i skolan är att anordna en debatt där representanter från partierna diskuterar olika frågor. Här presenterar vi förslag på hur en debatt kan läggas upp och vad du som ska vara moderator eller samtalsledare kan tänka på.

ÖVNING: EN KLASSISK DEBATT

En klassisk debatt mellan olika företrädare för partierna innebär ofta att en panel bestående av inbjudna representanter sitter på rad på en scen i aulan, i ett klassrum eller i en annan lokal och under en bestämd tid debatterar olika ämnen. Debatten leds av en moderator. En klassisk debatt inleds ofta med att moderatören ställer en kort fråga till samtliga debattörer, kanske en ja- eller nejfråga. Sedan, under ledning av moderatören, debatterar panelen ett antal på förhand bestämda ämnen.

OLIKA SÄTT ATT GÖRA DEBATTEN MER INTERAKTIV

En debatt blir mer intressant om publiken är delaktig under debattens gång. Det finns många sätt att involvera eleverna som lyssnar på debatten och här kommer några tips på hur man kan göra det (Lacina 2009).

- Låt eleverna presentera ämnen och frågeställningar i början av debatten. Det kan ske genom att olika elever presenterar de ämnen som debatten ska handla om genom en kort muntlig presentation, bilder eller en kort filmsnutt och därigenom sätta agendan på debatten och formulera på vilket sätt ämnet är viktigt för dem.
- Låt eleverna förbereda frågor i förväg. Till exempel kan varje elev skriva ner sin fråga på en lapp som samlas i en låda ur vilken moderatören sedan drar lappar för att föra in frågor från eleverna under debattens gång. På så sätt kan elever som inte vågar ställa frågor muntligt under själva debatten ändå komma till tals.
- Uppmuntra frågor och kommentarer från publiken under debattens gång. En fördel med att bryta för frågor från publiken i mitten av debatten är att då påverkar publiken och eleverna den fortsatta debatten och debattdeltagarna får tid att svara på och diskutera det eleverna frågat om. En risk med att ta frågor i slutet av debatten är att det finns för lite tid över att svara på frågorna.
- Låt eleverna sms:a in frågor under debatten till ett nummer som ni delat ut före debatten. Den som tar emot sms:en får sedan ansvaret för att frågorna lyfts upp till moderatören och kan besvaras av debattörerna.
- Låt representanter från eleverna sammanfatta debatten på slutet.

Låt publiken bestämma om debattdeltagarna använder svåra ord eller bryter mot debattreglerna. Till exempel kan eleverna hålla upp en skylt, eller på annat sätt markera när partiernas representanter använder krångliga ord som de inte förstår, eller bryter mot reglerna genom att gå till personangrepp eller kränker någon. Då är det din roll som moderator att fånga upp protesten och fråga vad eleven menade. Om det till exempel var ett krångligt ord som användes ber du den som använde det förklara vad ordet betyder. Tänk på att eleverna inte missbrukar möjligheten att protestera. Diskutera innan med eleverna om och på vilket sätt ni ska använda den här metoden och se till att alla är införstådda med att det innebär ett ansvar från publiken (Lacinaï 2009).

VAD GÖR EN MODERATOR?

Moderatorns främsta roll är att se till att en debatt, paneldiskussion eller hearing är saklig, fokuserad och begriplig för publiken. Det är viktigt för att en debatt eller ett samtal ska bli bra, men det krävs förberedelser för att vara en bra moderator eller samtalsledare. En moderator har även ansvar för att se till att debatten blir underhållande och rolig att lyssna på, men också att olika sidor av frågeställningarna lyfts, att alla debattörer kommer till tals och att alla håller sig till de regler ni satt upp.

Moderatorn ska hjälpa publiken att förstå och lyssna på en intressant debatt genom att ställa de frågor som publiken vill ha svar på. Upprepa gärna frågor som kommer från eleverna i publiken. Dels för att du ska vara säker på att du och panelen uppfattat frågan rätt och för att alla elever ska ha hört den. Om någon av debattdeltagarna inte svarar på en fråga från dig eller från publiken, ge inte upp, fråga igen eller om något är otydligt, be personen att förtydliga sig! Om ni tar frågor från eleverna i publiken, se till att politikerna verkligen svarar på dem. Fråga den som ställde frågan om den känner att den fått ett svar den är nöjd med, om inte, be panelen svara igen. Våga ställa de dumma eller naiva frågorna, det är ofta dem som ingen annan vågar ställa.

FÖRBEREDELSE FÖR MODERATORN

Det är viktigt att den grupp av lärare och elever som arrangerar debatten på skolan tar fram vilka regler som ska gälla under debatten. Utgå till exempel från skolans ordningsregler.

FÖRSLAG PÅ REGLER

I debatten på vår skola

- skiljer vi mellan sak och person, det betyder att vi bemöter och argumenterar mot den andres sakargument, men vi går inte till personangrepp.
- respekterar vi varandra och vi accepterar inte sexism, rasism eller andra kränkningar.
- håller vi tiden.
- undviker eller förklarar vi svåra ord.

Det är moderatorns ansvar att se till att reglerna följs under debatten och att markera om någon debattör bryter mot dem, till exempel går till personangrepp. Finns det regler som alla på skolan enats om ska gälla under debatten blir det lättare som moderator att till exempel säga *”Nu avbryter jag eftersom en av våra överenskommelser bröts här. Personangrepp är inte okej i den här debatten. Jag vill att du istället håller dig till sakfrågan”*.

Läs på om partierna som ska delta genom att ta del av information på deras webbplats och kolla igenom partiprogrammen. Är det val, läs valplattformen. Ta reda på var de olika partierna står i de ämnen som ni bestämt ska debatteras. Om du som moderator har koll på hur de olika partierna står i frågorna så känner du till var de tycker lika och olika och har lättare att se till att de olika åsikterna kommer fram under debatten.

Läs på om de som ska delta i debatten. Ring upp dem innan eller prata med dem före debatten. Som moderator är det bra att få en känsla för de olika personerna som deltar, är någon extra pratglad kan du behöva avbryta denne. Det är bra om du tar reda på hur lång erfarenhet de har, är de nya i partiet och det är deras första debatt eller har de varit med i flera debatter tidigare. Som moderator kan du behöva gå in och balansera så att alla i debatten kommer till tals oavsett hur erfarna de är. Reflektera kring din egen roll och rannsaka dina egna åsikter.

- Kan dina åsikter och perspektiv göra att du betonar och släpper fram vissa åsikter mer än andra?
- Hur kan du se till att motverka det?

Gör ett upplägg för debatten. Planera hur debatten ska inledas, hur mycket tid som ska läggas på de olika ämnena, och hur debatten ska avslutas. Skriv ett manus för debatten. Ha luft i manuset så att du kan anteckna viktiga punkter som debattörerna väckt och skriva ned frågor du kommer på under debattens gång och som du måste komma ihåg att ställa.

TIPS!

Förslag på ett grundmanus för en debatt med politiker som sitter i kommunfullmäktige:

Grundmanus

- 13.00 Inledning
Hälsa välkomna och förklara debattens regler.
Till exempel: vi respekterar varandra, inga personangrepp,
prata inte för länge, inga svåra ord.
- 13.03 Presentation av debattörerna
De presenterar sig och svarar på frågan Hur ska
vår kommun bli bästa ungdomskommun?
(7 personer x 1 min)
- 13.10 Ämne 1 – Kultur i kommunen
- 13.20 Ämne 2 – Skolan
- 13.30 Ämne 3 – Arbetsmarknaden
- 13.40 Frågor från publiken
- 13.50 Avslutning, tack och hej!

TÄNK PÅ!

Håll tiden! Och se till att debattörerna håller tiderna. Har ni bestämt att varje deltagare får två minuter för att svara på en fråga, se till att de håller den tiden. Ett sätt kan vara att hålla upp ett gult papper när det är 30 sekunder kvar och ett rött när tiden är slut.

ATT STÄLLA RÄTT FRÅGOR

Som moderator är det bra om du tänker på vilka slags frågor du ställer. Det finns både öppna och slutna frågor.

Öppna frågor

Vem, vad, hur, när och varför. Uppmanar debattörerna att utveckla sina svar.

Slutna frågor

Ger svaren ja, nej eller vet inte. De kan vara jättebra att ställa för att få besked i hur debattören ställer sig när det kan vara svårt att få ett rakt ja eller nej. Exempel på slutna frågor:

- Vill ni höja skatten?
- Ska kommunen bygga ett nytt badhus?

Följ gärna upp en sluten fråga med att fråga hur?

”Hur” är den bästa frågan i världen och kräver en utveckling av hur partiet hade tänkt åstadkomma något. De flesta vill ju sänka arbetslösheten, men hur? Det är ju det intressanta och det som avgör om ett parti får stöd eller inte. Börja gärna med en stängd fråga för att få besked och utveckla sedan med en öppen, hur?

Spetsa frågorna

Politiker svarar ofta på frågor på ett sätt som gör att det är möjligt för dem att säga det de vill få fram istället för att svara på frågan. De kanske svarar genom att berätta vad de vill göra och som kanske inte har så mycket med din fråga att göra. Försök få dem att bli konkreta genom att föra tillbaka dem till ämnet,

”Ja men nu undrade jag om det är så att ni är redo att rusta upp just den här idrottsanläggningen, är ni det?”

Undvik att lägga in dina egna värderingar i frågorna

Försök formulera frågorna utan att värdera det du frågar om. Undvik också frågor som är påstående eftersom det möjliggör att den du ställer frågan till inte håller med om ditt påstående och koncentrerar sig på det istället för att svara på frågan. Lyssna aktivt på vad debattörerna säger så har du lättare att följa upp med följdfrågor. Lyssna efter innehållet i det debattören säger istället för att tänka på vad du ska säga sedan.

Avsluta debatten

Sammanfatta gärna debatten. Antingen att du som moderator gör det eller att någon elev som innan debatten började fått uppdraget att sammanfatta gör det.

Tacka paneldeltagarna och inte minst eleverna som lyssnat och förhoppningsvis deltagit aktivt genom att ställa frågor.

ANALYSERA

Ett kul sätt att lära sig mer om argumentation och retorik är att analysera en riktig debatt. Till exempel kan eleverna delas i grupp inför debatten och få förbereda sig genom att kolla upp olika sätt att formulera argument. Under debattens gång kan de försöka lyssna efter och skriva ned de olika slags argument som används, till exempel känslö- eller förnuftsargument och vem som använder dem.

FRÅGOR

- Förkommer personangrepp eller härskartekniker?
- Vilka använder de olika sätten att debattera?
- Hur länge pratar de olika debattörerna?
- Hur mycket talartid hade de kvinnliga partirepresentanterna jämfört med de manliga, eller de unga jämfört med de äldre?
- Eller tog kommunalrådet mest plats av dem alla?

Det här kan vara ett intressant underlag för att i klassen diskutera vidare kring olika sätt att debattera och vilka som tar plats i en grupp. Kanske kan en del av debatten filmas och användas som underlag för analyser och diskussioner i klassrummet efteråt. Ni kommer kanske att upptäcka intressanta mönster.

TÄNK PÅ!

Förbered debattdeltagarna på vilka frågor som kommer att tas upp. Det kommer göra debatten mer intressant om de som deltar har bra svar på varje frågeställning.

TIPS!

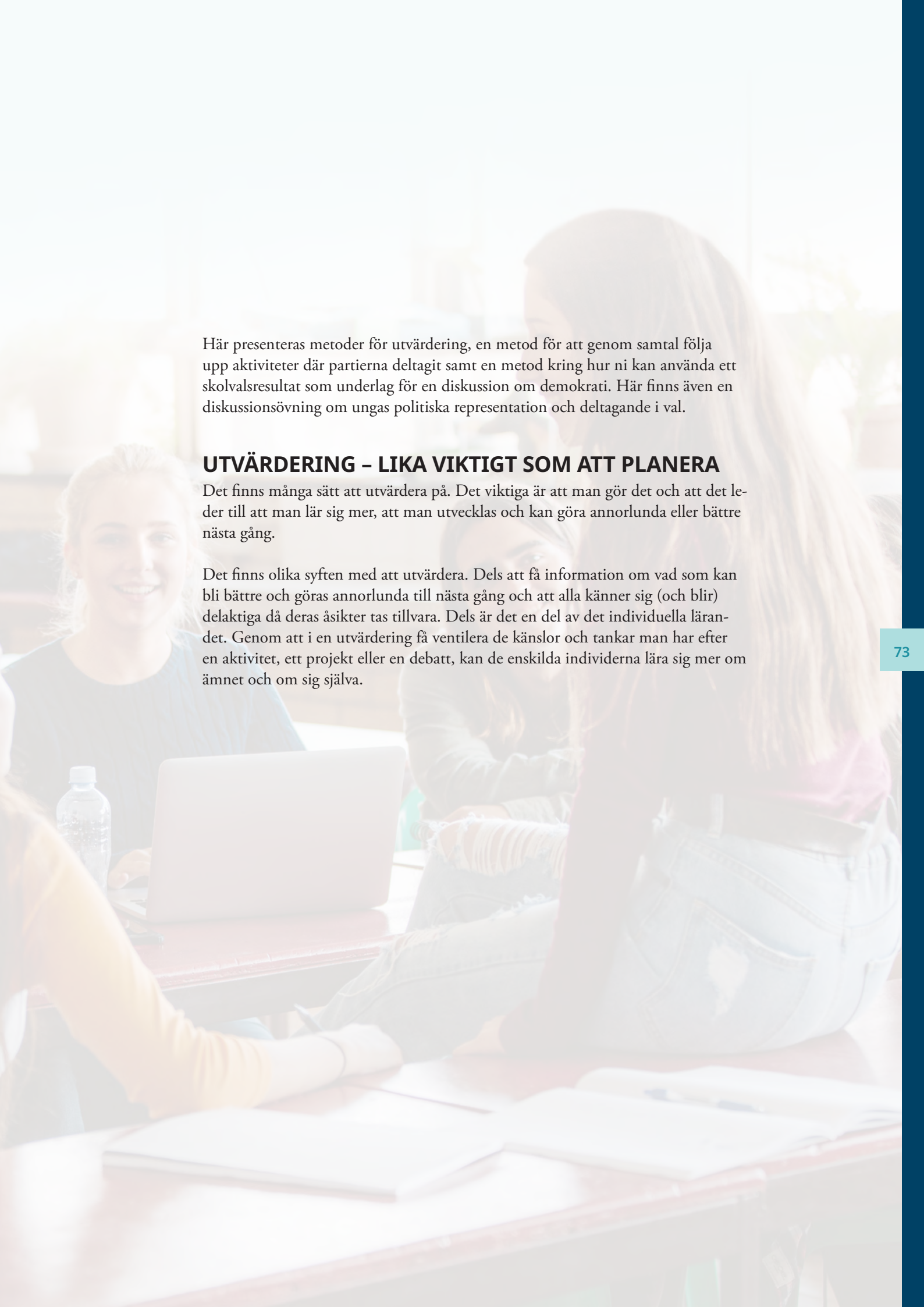
Har ni retorik på schemat? – Låt eleverna analysera debatten.

Efter

UTVÄRDERA OCH FÖLJ UPP!

Nu har ni både diskuterat hur ni ska arbeta med politisk information på skolan och genomfört någon aktivitet med partierna på skolan. Tänk då på att lägga lite tid på att utvärdera och följa upp det ni gjort – det är minst lika viktigt som planeringen. I detta kapitel finns olika metoder för att utvärdera och följa upp aktiviteter som ger er möjlighet att ta reda på vad som funkade bra och vad ni skulle vilja utveckla.

Här presenteras metoder för utvärdering, en metod för att genom samtal följa upp aktiviteter där partierna deltagit samt en metod kring hur ni kan använda ett skolvalsresultat som underlag för en diskussion om demokrati. Här finns även en diskussionsövning om ungas politiska representation och deltagande i val.

UTVÄRDERING – LIKA VIKTIGT SOM ATT PLANERA

Det finns många sätt att utvärdera på. Det viktiga är att man gör det och att det leder till att man lär sig mer, att man utvecklas och kan göra annorlunda eller bättre nästa gång.

Det finns olika syften med att utvärdera. Dels att få information om vad som kan bli bättre och göras annorlunda till nästa gång och att alla känner sig (och blir) delaktiga då deras åsikter tas tillvara. Dels är det en del av det individuella lärandet. Genom att i en utvärdering få ventilerade känslor och tankar man har efter en aktivitet, ett projekt eller en debatt, kan de enskilda individerna lära sig mer om ämnet och om sig själva.

ÖVNING: SNABBUTVÄRDERING MED POST-IT-LAPPAR

Eftersom utvärderingens syfte är att bidra med kunskap om hur något kan förbättras, eller göras annorlunda i framtiden, är det bra om de metoder som används också innebär att det som kommer fram i utvärderingen dokumenteras så att det kan användas som underlag när ni på skolan förbättrar ert arbete med politik i skolan.

För att snabbutvärdera diskussioner i klassen, eller för att göra en kortare utvärdering mitt i ett pågående arrangemang eller i en paus under en temadag, är en snabb post-it-utvärdering en bra metod för dig som lärare att få koll på hur läget är i gruppen.

INSTRUKTION

- Dela ut post-it-lappar till alla som deltar, till exempel till alla elever innan pausen.
- Låt dem svara på en bestämd fråga genom att skriva på post-it-lappen som du sedan samlar in.

FRÅGOR

- Hur känns det nu?
- Jag vill prata mer om ...?
- Det bästa/sämsta och varför?

Du som lärare får nu möjlighet att snabbt få en överblick av hur läget är och vad som kan förändras till dess aktiviteten fortsätter. Återkoppla gärna efter pausen om och hur du ändrar på upplägget efter utvärderingen. Exempelvis genom att säga *”Det var många som ville fortsätta diskutera mer om feminismen, därför tänkte jag att vi inleder med att göra det innan vi fortsätter”*. Tänk på att inte peka ut någon elev.

ÖVNING: UTVÄRDERING AV EN BESTÄMD AKTIVITET

Det här är en snabb och enkel utvärderingsmetod för att få koll på vad ni gör bra och vad ni gör mindre bra. Den passar bra för att utvärdera en avgränsad aktivitet som en debatt eller en temadag. Innan ni startar, gör tydligt för alla vad det är ni utvärderar. Är det debatten som anordnades i tisdags?

INSTRUKTION

- Övningen kan genomföras i små grupper, i hel grupp eller individuellt. Ett förslag är att göra den i mindre grupper och sedan sammanfatta i en helgrupp.
- Låt varje grupp ta ett stort blädderblockspapper och dela upp i tre kolumner. Kolumnerna kan också illustreras med ett trafikljus (grönt ljus, gult ljus, rött ljus). I den vänstra kolumnen skriver de ”sluta”, i den mellersta ”fortsätt” och i den högra ”börja”.
- Låt grupperna diskutera och skriva ned vad de tycker inte funkar bra och som man alltså ska sluta göra, vad som funkar bra och de är nöjda med så att de vill fortsätta göra det, och slutligen vad de saknat, vad de vill att ni ska börja göra.
- Låt grupperna läsa upp vad de skrivit ned och sammanfatta i hel grupp så att alla får en bild av de synpunkter som kommit upp i utvärderingen.

ÖVNING: FÖLJA UPP

Använd partiernas besök till att samtala med eleverna inom olika ämnesområden. Exempelvis inom samhällskunskapen, svenskan, psykologin eller filosofiämnena. Samtalet som metod kan användas både för att utvärdera partiernas besök och för att fortsätta arbeta på frågeställningar som dykt upp under exempelvis en partidebatt på skolan.

Låt eleverna styra vad ni ska samtala om genom att förbereda dem och be dem lyssna efter nya frågeställningar och teman under debatten. Som lärare i svenska kan du till exempel be dem lyssna efter olika retoriska grepp som partierna använder sig av och inom filosofin kan du be dem lyssna efter hur de pratar om människors fria val. Det är bra om frågeställningarna inte handlar om frågor som kan besvaras med ett ja eller nej, utan snarare är problem och frågor utan givna svar.

INSTRUKTION

Be eleverna skriva ned det de vill fortsätta att diskutera och ta med till en senare lektion. När det blir dags att fortsätta samtalet kan alla få skriva upp de frågor de antecknat på tavlan och tillsammans väljer eleverna ut det de vill fortsätta att prata om. Eleverna kan kort presentera varför de tycker att det de skrivit ned är intressant, kanske har några elever samma eller en liknande fråga. Sätt ihop dem till en om eleverna tycker att det är okej.

För att bestämma vad gruppen ska fortsätta att diskutera kan ni använda pluppingsmetoden. Alla elever får tre klisterpluppar, magneter eller en whiteboardpenna att ”pluppa” med. De sätter plupparna vid det ämne som de vill fortsätta diskutera och de tre plupparna får de disponera som de vill, antingen sätta alla pluppar på ett ställe eller sprida ut dem på tre. De ämnen som får flest pluppar är de som eleverna valt att samtala kring.

TÄNK PÅ!

Tänk på att samtalen inte handlar om att ni ska komma till en gemensam slutsats utan det är ett sätt för eleverna att öva sig i att fundera och hantera olika frågor. Antagligen väcker samtalet mer nyfikenhet än svar.

ÖVNING: DISKUTERA RESULTATET FRÅN SKOLVALET

Om det har varit ett skolval på er skola så är det jättebra att diskutera valresultatet. Det kan leda till diskussioner om hur demokratin fungerar, olika ämnesområden som varit viktiga när eleverna tagit ställning och också om samtal om ungas roll i en demokrati. Även om valresultatet från skolvalet inte påverkar hur landet styrs så är det viktigt att ta det på allvar. Eleverna har ju faktiskt lagt tid och engagemang på att rösta.

FRÅGOR

- Hur många röstade och vad gjorde att eleverna röstade i valet?
- Var det lätt eller svårt att bestämma vad man skulle rösta på? Varför?
- Känns det viktigt att rösta i skolvalet? Varför, varför inte?
- Vad har de lärt sig genom att delta i skolvalet?
- Vilka frågor har varit viktiga för dem när de bestämt vilket parti de röstat på? Varför var just de frågorna avgörande?
- Vilka frågor tror de unga människor tycker är viktiga?
- Vilka frågor tycker de själva är viktiga? Varför?

Visa också eleverna hur valresultatet i det riktiga valet blev, om det samtidigt varit ett sådant, i er kommun, i ert landsting och i riksdagen.

FRÅGOR

- Vad finns det för skillnader och likheter mellan skolvalsresultatet och det riktiga valets resultat?
- Vad kan de skillnaderna bero på?
- Spelar det någon roll att skolvalet inte är ett riktigt val, hade man röstat annorlunda i det riktiga valet?
- Hur skiljer sig resultatet i er kommun från resultatet i riksdagsvalet? Varför då?
- Vilka frågor tror eleverna är viktiga för vuxna när de beslutar vilket parti de ska rösta på? Skiljer det sig från det de själv tycker är viktigt?
- Är det viktigt att rösta?
- Finns det andra sätt att påverka?

TÄNK PÅ!

Valhemligheten innebär att inte heller elever i en diskussion om skolvalet ska behöva avslöja vilket parti de röstat på.

Det kan vara bra att tillsammans med eleverna gå igenom skolvalsresultatet, både från er skola och från hela landet.

UNGAS INTRESSE OCH ENGAGEMANG I POLITIKEN OCH SAMHÄLLET

Det övergripande målet för den nationella ungdomspolitiken är att:

Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.

I den ungdomspolitiska skrivelsen (skr 2013/14:191) slås också fast att unga ska ha samma möjligheter som andra att delta aktivt i den demokratiska processen och att påverka förhållanden i såväl den personliga sfären som i samhället i stort. En utgångspunkt är att ungas aktiva deltagande inte bara är viktigt av rättighets skull, utan också för att ungas erfarenheter och perspektiv är en resurs och en tillgång i beslutsfattandet (skr 2013/14:191).

Använd nedanstående information för en diskussion om ungas politiska representation och deltagande i val i samhället i stort. Informationen nedan är hämtad från ungidag.se om inget annat anges.

LÄSTIPS!

MUCF har flera rapporter om ungas levnadsvillkor. I dessa undersöks ungas levnadsvillkor. Förutom webbplatsen ungidag.se hittar du fördjupade analyser och resonemang om ungas inflytande i rapporten *Fokus 19* (MUCF 2019). Vill du veta mer om ungas samhällsengagemang finns *Fokus 21* (MUCF 2021). Kunskap om ungas attityder och värderingar finns i rapporterna *Unga med attityd 2019* (MUCF 2019)

ÖVNING: DISKUTERA UNGAS DELTAGANDE I VAL

- I 2018 års riksdagsval var det 86 procent av de unga i åldern 18-24 år som valde att rösta. I 2014 års riksdagsval var motsvarande andel 82 procent. Sedan 2002 har andelen unga som röstar ökat stadigt.
- I 2019 års Europaparlamentsval sjönk valdeltagandet bland unga 18-24 år med 2 procentenheter till 44 procent. Unga kvinnor 18-24 år röstade i något högre utsträckning än unga män vid Europaparlamentsvalet 2019 (48 procent respektive 41 procent).
- Vid samtliga val är andelen tjejer som röstar högre än andelen killar.
- Ungas valdeltagande har ökat i samtliga nationella val. Unga i åldern 18–24 år röstar i högst utsträckning i riksdagsvalet, där 86 procent röstade 2018. Unga som är mycket engagerade i samhället och vet vad de tycker i viktiga samhällsfrågor är mer benägna att rösta, jämfört med de som inte är det (MUCF 2021).
- Andelen unga som röstar i val till region- och kommunfullmäktige har ökat över tid.

FRÅGOR

- Är det viktigt att rösta?
- Varför röstar en lägre andel i Europaparlamentsvalet än i riksdagsvalet?
- Speglar valdeltagandet hur intresserade unga är av politik?
- Varför röstar en högre andel tjejer än killar?
- Internationellt sett har Sverige ett högt valdeltagande, vad kan det bero på?
- Är rösta det enda sättet att ha inflytande, vilka andra sätt finns det att påverka?

ÖVNING: DISKUTERA UNGA POLITIKER

- Nära nio av tio av dem som valdes in i riksdagen 2018 var i åldrarna 30-64 år.
- Andelen unga (18-24 år) som nominerats var 5 procent i riksdagsvalet 2018. Andelen har minskat något jämfört med riksdagsvalen 2010 och 2014. I val till region- och kommunfullmäktige var andelen 4 procent. Det är en något högre andel killar än tjejer som nomineras på samtliga nivåer.
- Andelen unga 18-24 år som valdes in i riksdagen var 1,4 procent 2018. Det är en minskning från 2014 då det var 2,3 procent. Det var en större andel valda bland killar än bland tjejer till riksdagen 2018. Det var 1,1 respektive 0,3 procent.
- Jämfört med andelen röstberättigade i åldersgruppen 18-24 år finns en underrepresentation av valda unga på samtliga nivåer 2018.
- Andelen unga som blir valda till parlamentariska församlingar ökade på samtliga nivåer under 2000-talet, från drygt 2 procent i valet 2002, till 4 procent i valet år 2014, men 2018 vände denna trend och andelen unga som blev valda minskade på samtliga nivåer.
- Unga lämnar i högre utsträckning sina uppdrag i förtid jämfört med äldre förtroendevalda. Under mandatperioden 2014-2018 avgick ungefär fyra av tio unga ledamöter på kommunal- och regional nivå. Motsvarande siffra i åldersgruppen 30-64 år var två av tio. På båda nivåerna är det en högre andel tjejer än killar som avgått under mandatperioden.
- Unga och utrikes födda personer är underrepresenterade bland de arvoderade jämfört med samtliga förtroendevalda i kommuner. Det ser ut på ett liknande sätt i regionerna. (SCB, 2019)

FRÅGOR

- Är det viktigt att unga finns representerade i riksdag, kommunfullmäktige och regionfullmäktige? Varför är det viktigt eller oviktigt? Hur kan det påverka de beslut som tas?
- Vilka möjligheter och hinder kan det finnas för unga att ge sig in i politiken?
- Vad tror ni skulle kunna leda till att fler unga politiker inte hoppar av sina förtroendeuppdrag i förtid?

LÄSTIPS!

För underlag till diskussion kring ungas avhopp från politiska uppdrag, läs Statistiska centralbyråns (SCB) rapport *Folkvaldas villkor i kommunfullmäktige – en studie om representativitet, avhopp och synen på uppdraget* (Statistiska centralbyrån 2013).

ÖVNING: DISKUTERA UNGAS ENGAGEMANG I POLITIKEN

- Knappt 4 av 10 av unga i åldern 16–25 år vill vara med och påverka i frågor som rör deras kommun, knappt 2 av 10 unga upplever att de har möjlighet att föra fram åsikter till beslutsfattare i kommunen.
- Unga i åldern 16-24 år är medlemmar i politiska partier i samma utsträckning som vuxna, 5 procent. Ungefär en tredjedel uppger att de skulle kunna tänka sig att bli medlem.
- Sju av tio unga har någon gång under de senaste 12 månaderna gjort politiska handlingar. Vanligast är att stötta åsikter i samhällsfrågor på internet eller sociala medier, vilket nästan sex av tio gjort. Att diskutera politik och stötta åsikter på nätet har blivit vanligare bland unga över tid. (MUCF 2021)
- Bland unga 16–25 år svarar 61 procent att de är intresserade av samhällsfrågor. Tjejer (66 procent) har högre intresse än killar (55 procent). 42 procent svarar att de är intresserade av politik och här finns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan killar och tjejer. (MUCF 2021)
- Mer än två tredjedelar av ungdomsförbundens medlemmar är 22 år eller yngre. De flesta går i skolan eller studerar på universitet.

FRÅGOR

- Varför tror du att unga väljer att bli medlem i ett politiskt ungdomsförbund?
- Varför är det relativt få som är medlemmar i ett politiskt ungdomsförbund men många som är intresserade av samhällsfrågor och politik?
- Är det viktigt att partierna har medlemmar som representerar olika åldrar och bakgrund?
- Har du övervägt, eller har du egen erfarenhet av, att engagera dig politiskt?
- En mindre andel unga svarar att de är intresserade av politik än andelen som svarar att de är intresserade av samhällsfrågor. Vad beror det på? Är det skillnad på att engagera sig i samhällsfrågor och i politik?
- Vilka former finns för att engagera sig politiskt?
- Vilka former finns för att engagera sig för den som vill påverka samhället?
- Många unga vill föra fram sina idéer och påverka beslutsfattare i kommunen, men en mindre andel upplever att de har möjligheter att påverka. Vad kan det bero på? Finns det sätt att utveckla kommunens arbete med inflytande och delaktighet?

TIPS!

Flera kommuner genomför undersökningar om vad unga i kommunen tycker, till exempel MUCF:s ungdomsenkät LUPP. Kanske har er kommun gjort en sådan undersökning som ni kan använda som underlag för en diskussion.

ÖVNING: SKRIV MEDBORGARFÖRSLAG

I flera kommuner kan man lämna förslag direkt till politikerna om man tycker att något ska förändras. Det kallas för medborgarförslag. Alla som är folkbokförda eller skrivna i kommunen får, oavsett ålder och medborgarskap, skriva och lämna in medborgarförslag. Det innebär att även barn och personer med utländsk bakgrund som saknar rösträtt får lämna medborgarförslag. Att skriva medborgarförslag kan användas som en övning i demokrati. Det ger en förståelse av den möjlighet som medborgare har att direkt lämna förbättringsförslag till den kommunala verksamheten.

KOMMUNER MED MEDBORGARFÖRSLAG

I sex av tio kommuner fanns det 2019 möjlighet att lämna medborgarförslag och i sju av tio kommuner anordnades minst en medborgardialog. Nio av tio kommuner hade också minst ett medborgarråd (SCB, 2020). På er kommuns webbplats kan ni ta reda på om det går att lämna medborgarförslag där ni bor. Där kan ni också se vad det ska innehålla för att kommunen ska kunna ta ställning till det.

FUNDERA, DISKUTERA OCH SKRIV

I medborgarförslaget lämnar du ett konkret förslag på något som du vill förändra i kommunen. Förslaget kan gälla allt som rör kommunens verksamhet och som kommunen ansvarar för. Det kan till exempel handla om skola, kultur- och fritidsverksamhet, äldre- och handikappomsorg, parker, idrottsanläggningar, gång- och cykelvägar.

Fundera och diskutera sedan tillsammans om det finns något som ni skulle vilja förändra i er kommun. Vilka frågor är till exempel angelägna för unga i kommunen?

- Går det att förbättra skolmiljön eller att minska klasserna?
- Saknas det fritidsverksamheter?
- Behöver kommunen satsa mer på: lagliga graffitiväggar; områden för spontanidrott; fler gatlyktor för tryggare miljöer; bättre kommunikationer för unga i glesbygdskommuner?

Man kan inte ta upp olika ämnen i samma medborgarförslag. Då måste man istället skriva mer än ett förslag. Det kan inte heller gälla ett ärende som rör myndighetsutövning mot enskild person eller ha odemokratiskt eller rasistiskt innehåll.

DISKUTERA!

- Möjligheterna att lämna förslag är stora, men det är inte alla förslag som leder till att kommunen tänker genomföra den föreslagna förändringen. Diskutera varför kommunen genomför vissa beslut och inte andra.
- Finns det frågor som ställs mot varandra och som leder till att beslutsfattare behöver prioritera?
- Vilka prioriteringar kan påverka hur beslutsfattare bedömer olika förslag?
- Vilka frågor är viktiga för beslutsfattare i er kommun?
- Vilka olika sätt finns det att påverka politiken i er skola, i kommunen och i landet?

FÖLJ PROCESSEN!

- När förslaget kommer in tar kommunfullmäktige upp frågan på sitt sammanträde och utser vilken förvaltningsnämnd som ska besluta om förslaget.

365 DAGAR

- Kommunen är skyldig att utreda alla förslag som kommer in inom ett år. Så fort förslaget behandlats får du svar på om kommunen tänker genomföra förändringen eller inte.
- I vissa fall kommer personen som har skrivit medborgarförslaget att få möjlighet att presentera det för politikerna inför det sammanträde där det aktuella förslaget ska behandlas. Det kan ske muntligt eller skriftligt.

GODA RÅD OCH TANKAR

I detta kapitel kan ni ta del av tankar och goda råd om politiska och demokratiska samtal i skolan. Vilka strategier funkar bättre respektive sämre? Hur kan ni bemöta främlingsfientlighet? Vad kan ni tänka på när ni bjuder in politiska partier?

MED KRÄNKNINGEN SOM MÅTTSTOCK

Emma Arneback, docent i pedagogik vid institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet.

Emma Arneback har skrivit avhandlingen *Med kränkningen som måttstock* (Arneback 2012) där hon har tittat på bemötanden av främlingsfientlighet i gymnasieskolan.

”Skolan är inte värdenneutral eftersom vi har ett värdeupdrag i skolan som är väldigt tydligt.”

Hur bemöter skolorna främlingsfientlighet?

– Det jag har sett är att skolor hanterar frågan om bemötande av främlingsfientlighet väldigt olika. När det gäller politik i skolan så väljer en del skolor att låta det bli en icke-skolfråga, man vill hålla skolan så trygg som möjligt och då försöker man undvika det som gör ont. Och så finns det skolor som tänker tvärtom, att eftersom det här är en så aktuell fråga i samhället i stort så är det viktigt att den får ta plats i skolan, att det är viktigt att skolan är en demokratisk arena därför måste svåra frågor få ta plats i undervisningen. Det leder till att skolorna gör olika val när det gäller om man ska välkomna politiska partier till skolan eller ej.

– Det finns en risk att fler skolor väljer att låta bli att ta emot partier och istället hanterar frågan på egen hand då det kan leda till utmanande situationer både för lärare och elever.

Vad får de olika strategierna för effekter?

– Jag tror att hålla ryggen fristategin kan vara väldigt riskabel på sikt. För det innebär att politiska och moraliska frågor som pulserar i samhället inte blir en fråga i skolan och att elever och unga människor inte får möjlighet att diskutera dem med politiska företrädare. Samtidigt kan det uppstå situationer där det är det enda valet, där frågan är så infekterad att det riskerar att leda till att elever far illa och då måste kommunikationen begränsas. Jag vet till exempel skolor där man valt att avbryta situationer för att det blivit så starka känslor och där man har sagt att det här klarar vi inte just nu. Det är inget enkelt val men det är riskabelt om vi väljer lägga locket på-strategin automatiskt.

Hur kan man förbereda sig som skola?

– Både på kort och på lång sikt. Frågan om värdegrunden är verksam hela tiden, och handlar om hur man umgås och arbetar tillsammans i skolan och hur man diskuterar laddade samhällsfrågor. Men om man pratar om kortsiktiga förberedelser så är viktigt att man läser på, att man tillsammans pratar om vart yttrandefrihetens gränser går i skolan både för elever, personal och besökande. Så att man förbereder sig tillsammans med eleverna och att man som lärare kan arbeta för att möjliggöra politiska samtal men också har en beredskap för att kliva in om samtalet blir kränkande. Det finns som sagt en risk att allt fler skolor väljer att göra det här till en fråga man hanterar på egen hand. Man läser om partierna, eller går till valstu-

gorna, men man släpper inte in dem om man riskerar att hamna i bedömningar som är komplexa, men som jag tror är nödvändiga om vi vill ha en skola som ska fostra för demokrati.

Vad innebär det att skolan inte är värdeneutral?

– Skolan är inte värdeneutral eftersom vi har ett värdeuppdrag i skolan som är väldigt tydligt.

Var går gränsen för yttrandefrihet i skolan?

– Det är ju det som är så komplext, eftersom yttrandefriheten i skolan bygger på den lagstiftning som finns i skollagen och diskrimineringslagen, som är mycket strängare än yttrandefrihetslagstiftningen. När någon känner sig trakasserad eller kränkt då ska skolan förhindra att det fortgår, och det kan man ju inte veta på förhand. Jag kan inte veta på förhand att när jag släpper in en person från ett visst parti i mitt klassrum så kommer någon att bli kränkt. Men det kan uppstå en situation där det är uppenbart att det någon säger kränker någon och då måste man vara beredd att kliva in. Det innebär att man som lärare behöver vara närvarande i varje situation.

I samband med att politiska partier är i skolan, hur kan man som pedagog agera i klassrummet för att förhindra att kränkningar uppstår och hur ska man agera om de gör det?

– För det första att det kan finnas en poäng i att informera politiska partier om lagstiftningen i skolan och vara tydlig med var gränsen går. Så att de är medvetna om att kliver de över gränsen kommer jag som lärare att sätta stopp för samtalet. Men om man tittar på kränkningen i sig och hur lärare hanterar det så är det viktigt att vara inkännande. Det är troligtvis ingen som kommer att räcka upp handen och säga ”hallå, jag känner mig kränkt”. Det är något man som pedagog måste känna av i situationen. Hur påverkar det här samtalet mina elever.

Vad är en framgångsrik strategi för att bemöta främlingsfientlighet?

– Det beror helt på sammanhanget och elevgruppen, men jag tänker att dialog alltid är centralt för att komma någonstans, att kunna lyssna, diskutera och bena ut argument. Att känna sig lyssnad på oavsett vad jag säger men också ta ansvar för vad jag säger. Om jag säger något som är negativt om exempelvis minoritetsgrupper i samhället så kan inte det bara stå oemotsagt, utan det måste kunna benas upp och tittas på. Vad är det du säger, vad bygger det på för fakta, varför säger du det, vad menar du, vem vill du bli? Det finns många frågor som man kan använda som pedagog för att göra det här till något man inte bara slänger ur sig, utan måste ta ansvar för och samtala om på olika sätt.

SVERIGES ELEVKÅRER

Josefine Fälth, ordförande för Sveriges Elevkårer.

”Att engagera sig i en elevkår är ett konkret sätt att få praktisera demokrati på riktigt.”

Hur tänker du att en skola kan arbeta framgångsrikt med politiska frågor och samtal?

– Först och främst ser jag att lärarna måste få en stabil grund under sin utbildning för att kunna klara av det demokratiska uppdraget som den svenska skolan har idag. Många lärare anser att de inte har den grund som krävs. Därutöver är elevers organisering och möjlighet att på egen hand utöva demokrati en viktig komponent för att öppna upp för politiska frågor och samtal.

Skolledningen har även möjlighet att välkomna de politiska partierna till skolan och se till att elevernas möte med politiken blir underhållande och lärorikt, samt sker med respekt för skolans demokratiska värdegrund, innanför skolans väggar. Exempel på detta är att arrangera skolval och skoldebatter med ungdomsförbunden.

Hur ser du på vikten av skolors demokratiska uppdrag?

– Skolans demokratiska uppdrag är oerhört viktigt. Genom det har alla elever och unga en möjlighet att lära sig om och även utöva demokrati på riktigt, oavsett förutsättningar hemifrån. Att engagera sig i en elevkår är ett konkret sätt att få praktisera demokrati på riktigt. Men för att skolans demokratiska uppdrag ska vara likvärdigt behöver det finnas en gemensam bild för hur uppdraget ska utövas. Idag är det väldigt få som har en tydlig organisation, samsyn och ansvarsfördelning när det gäller det demokratiska uppdraget.

Skolans demokratiska uppdrag hjälper elever att stärka sin kunskap och sitt engagemang kring den demokratiska processen. Skolan har dessutom ett kompensatoriskt uppdrag som går hand i hand med det demokratiska uppdraget på flera sätt. Det kompensatoriska uppdraget betyder att utbildningen ska uppväga skillnader i elevers förutsättningar och när det gäller landets styrning och politiska partier så ser kunskapen hemifrån väldigt olika ut. Vissa elever har aldrig berört ämnet medans andra har föräldrar som pratar om det vid middagsbordet varje kväll. Här blir skolans kompensatoriska roll att erbjuda kunskap än viktigare, eftersom det påverkar elevers möjlighet att aktivt delta i samhället.

Vad har ni på Sveriges Elevkårer sett är återkommande utmaningar i skolors arbete med att prata politik och demokratifrågor?

– Sveriges Elevkårer verkar för fri och självständig organisering av Sveriges elever. Det innebär att elevkårerna är grundade på demokratiska principer där eleverna väljer sina företrädare genom medlemskap i elevkåren. Sveriges Elevkårer kan dock se att det på vissa håll förekommer inskränkningar mot elevers organisering.

Vi kan även se utmaningar i att ungdomsförbunden inte tillåts att komma in på skolor med rädsla för att kränkningar och trakasserier ska förekomma. Det är ett demokratiskt problem som även medför att skolorna går miste om en unik möjlighet att kunna skapa en plattform för unga att delta i och få förutsättningar att bli aktiva samhällsmedborgare, på lika villkor.

Vad har ni på Sveriges Elevkårer sett fungerar väl?

– Det är tydligt att de skolor som har ett utarbetat kvalitetsarbete och ett arbete där elever är en naturlig del av skolans demokratiska uppdrag, även har ett demokratiskt arbete som fungerar väl. Sveriges Elevkårer förespråkar alltid gott samarbete mellan elevkåren och skollädaingen. Ett gott samarbete och en lyhördhet inför elevernas önskemål och behov förenklar styrningen och gynnar elever och skolpersonal.

ELEVERNAS RIKSFÖRBUND

Chiara Bergmark, Förbundsordförande på Elevernas riksförbund

”Att som elev få möjlighet att provtänka, bilda sig en egen uppfattning och därtill vara en del av arrangemanget är avgörande för att elever ska kunna bygga ett demokratiskt självförtroende.”

Vad tycker du att man som skola ska tänka på när man bjuder in politiska partier?

Det som är viktigast när man bjuder in politiker, är att det är väldigt tydligt i vilket syfte man gör det. Dvs. att eleverna får vara med och planera inför besöket och ta fram underlag för debatten, men också att man i förväg pratar om hur debatten ska gå till och varför man har den. Alla elever måste ha förståelse för vad besöket kommer innebära. Det är också viktigt att eleverna får tid och möjlighet att läsa på om de olika partierna och sätta sig in i de frågor som man gemensamt beslutat att ta upp. Det handlar inte bara om att elever ska ha bästa möjliga förutsättningar att delta i och förstå debatten, utan också om att de ska känna sig inkluderade och delaktiga. Att som elev få möjlighet att provtänka, bilda sig en egen uppfattning och vara en del av arrangemanget är avgörande för att elever ska kunna bygga ett ”demokratiskt självförtroende” som de kommer ha nytta av hela livet. Därför behöver man i skolan ge dem förtroende och visa att man litar på att de kan sätta sig in i svåra frågor och engagera sig i den politiska debatten. De behöver tas på samma allvar som vuxna som röstar i de allmänna valen. Det är också viktigt att man under besöket ser till att det blir ett ömsesidigt utbyte mellan lärare och elever. Och sist men inte minst är det viktigt att man följer upp besöket.

Hur ska man göra för att ge eleverna inflytande i det här arbetet och arbeta som ett team?

Det handlar om att öppna upp ett samtal och prata med eleverna. Det låter kanske enkelt, men det är inte en självklarhet överallt. Rektor, lärare eller personal behöver avsätta tid för att ta in elevers röster, skapa forum där det är möjligt för elever att diskutera besöket. Jag vill också slå slag för de elevorganisationer som finns på skolan som bör vara givna att inkludera. Elevers delaktighet och inflytande över politikerbesök faller också i stor utsträckning under skolans värdegrundsuppdrag. Vi vet att när elever får inflytande över sin skolgång, både arbetsmiljö och undervisning, blir resultatet bättre för alla. Forskning pekar på att ett ökat elevinflytande leder till en bättre arbetsmiljö för eleverna och skolans personal. I detta sammanhang så handlar det om att engagera elever i politiken. Får elever inflytande, inkluderas de i arbetet inför och under, så ökar sannolikheten att de ska engagera sig i politiska forum och att intresset bland elever ökar för politik och samhällsfrågor. Ett bra värdegrundsarbete gör att eleverna blir tryggare i sig själva och sina egna åsikter. Då är det lättare att lyfta upp och diskutera saker.

Om man har en debatt eller ett politikerbesök som orsakar att elever känner sig kränkta eller att det resulterar i bråk, hur kan skolan hantera det på bästa sätt tycker du?

Det handlar framför allt om att man redan i förväg har diskuterat hur man ska agera om det uppstår ett bråk eller en elev känner sig kränkt. Det måste vara en del av det förebyggande arbetet inför besöket. Dessutom ska varje skola enligt lag ha en plan för likabehandling. Det ska vara tydligt vad man ska göra om en elev känner sig kränkt i vanliga fall, men det är viktigt att man tar fram en särskild plan med eleverna inför politikerbesöket. Det kan bli känsligt när man diskuterar frågor som är svåra. Det behöver alla vara medvetna om. Även om eleverna ska inkluderas i att ta fram planen så är det viktigt att poängtera att ansvaret ligger på skolans personal.

Hur kan en sådan plan se ut?

Det är upp till varje skola, men det handlar om att diskutera saker som vad som är ett bra debattklimat, vad som är tillåtet och vad man inte kommer att acceptera. Hur ska man agera om någon säger något man inte håller med om? Och vad gör man om någon betar sig kränkande eller diskriminerande? För att eleverna ska känna sig trygga och säkra måste de vara medvetna om vilka åtgärder som kommer tas i olika situationer. I det förebyggande arbetet bör man även gå igenom vart eleverna kan vända sig om de blir kränkta, hur man för ett respektfullt samtal och vilka risker som finns. Jag tror att mycket kan förebyggas genom att man i förväg tar fram frågor till politikerna.

HOS OSS VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.